

Katastrofism

— Förvaltning av katastrofen och hållbar underkastelse —

» TEXT | René Riesel och Jaime Semprun

”De som, när friheten är fullkomligt förlorad och helt försvunnen från världen, föreställer sig den och känner den i sitt inre, och ännu njuter av den, grips av avsmak inför underkastelsen hur väl man än styr ut den.”

Etienne de La Boétie,
Avhandling om frivillig underkastelse

Inledande förtydliganden

Den fullkomliga utplåning som följer av industrisamhällets fortbestånd har på några få år blivit vår officiella framtid. Vare sig man betraktar den utifrån energikrisen, det rubbade klimatet, demografifrågan, folkförflyttningarna, förgiftningen och steriliseringen av miljön, förkonstlingen av oss som levande varelser, utifrån alla dessa vinklar och många fler – det råder ingen brist på ämnen när det kommer till katastrofismen – är den pågående katastrofen, eller i varje fall de risker eller faror som driver händelseutvecklingen, inte längre bara något som motvilligt erkänns, den skildras numera ständigt i eternas och mediernas propaganda. Vad gäller oss, som ofta har beskyllts för apokalyptiskt medlöperi därför att vi tagit dessa fenomen på allvar eller för ”bakåtsträveri” för att ha påtalat omöjligheten i att orientera sig i det industriella massamhällets effekter och löften, vill vi redan från början förekomma detta med att säga att vi inte har för avsikt att tillägga någonting till den fruktansvärda bilden av den fullständiga miljökras som så många kunniga experter redan målat upp ur en mängd olika vinklar i otaliga rapporter, artiklar, tv-program, filmer och böcker vars med siffror belagda fakta skyndsamt hålls uppdaterade av statliga och internationella myndigheter och sakkunniga icke-statliga organisationer. Dessa värtaliga varningsord är oftast, när de når fram till kapitlet om vilka åtgärder som kan svara mot de pressande hoten, riktade till en allmän ”mänsklighet” för att besvärja den att ”radikalt förändra sina mål och sitt sätt att leva” innan det är för sent. Om man bara över-sätter deras moraliserande patos till ett mer sakligt språk kan vi notera att föreläggandena egentligen är riktade till statschefer, internationella institutioner eller till en hypotetisk ”världsregering” som ska bemöta om-ständigheterna. Massamhället (det vill säga de som formats av det, vilka andra illusioner de än må ha om den saken) ställer aldrig upp problem som det påstår sig ”lösa” annat än i termer som gör dess upprätthållande ett villkor *sine qua non*. Man kan alltså inte, mitt under pågående kollaps, göra annat än planera för att så länge som möjligt fördröja upplösningen av det förtvivlans och galenskapens aggregat som samhället har blivit; och man tror sig bara kunna lyckas, vad man än må hävda, genom att förstärka alla tvång och fullständigt underkasta individen det kollektiva. Det är den verkliga innebörden i alla dessa vädjanden till en abstrakt ”mänsklighet”, denna gamla utspökning av den samhällseliga avguden, även om de som framkastar dem, i kraft av sina erfarenheter på universitetet, i

industrin eller som sakkunniga experter (det är ju, till allas stora glädje, samma sak), allt som oftast drivs av mindre ädla ambitioner och bara drömmer om att utnämnas till institutionernas styrelse *ad hoc*; medan betydande delar av befolkningen visar sig vara fullt benägna att alldeles frivilligt ta sig an det hårda arbetet att motverka föreningar eller för att säkra människor och nyttigheter.

Vi förväntar oss ingenting av en förmodad ”allmän folkvilja” (de som åberopar den förutsätter att den är god, eller att den kan bli det igen bara man tuktar den tillräckligt strängt för att föra in dess syndfulla laster på den rätta vägen), inte heller från ett ”kollektivt medvetande om mänsklighetens universella intressen” som vid denna tidpunkt inte har några som helst förutsättningar för att bildas, för att inte tala om att omsättas i praktiken. Vi vänder oss således till personer som redan idag vägrar att underkasta sig den kollektivism som frodas i massamhället, och som inte av princip skulle utesluta att förena sig för att strida mot denna översocialisation. Enligt oss är vi på detta sätt mer trogna det mest sannfärdiga i den *samhällskritik* som formade oss för vad som nu är fyrtio år sedan än om vi hade hållit fast vid dess retorik och reproducerat dess begrepp. Den har nämligen, oaktat dess med tiden alltför uppenbara brister eller, om man så vill, försvinnandet av den rörelse som den trodde sig vara en given del av, som sin främsta kvalitet att den skapades av personer utan färdigheter eller intellektuell auktoritet grundad på en ideologi eller en samhälleligt erkänd kompetens (ingen så kallad ”expertis”, som vi säger idag); alltså personer som genom att välja läger inte uttrycker sig, till exempel, så mycket som representanter för en klass förutbestämd att fullfölja sin revolution, utan som individer som söker efter ett sätt att ta makten över sina liv och som inte väntar sig någonting mer än att andra, också de ”utan egenskaper”, i sin tur ska kunna ge sig i kast med att återerövra kontrollen över sina levnadsvillkor.

Vi räknar bara med vad individer gör frivilligt för att styra om den olycksbådande händelseutvecklingen i en gynnsammare riktning – och kanske i synnerhet med vad de skulle gå med på att inte göra – och siar därför inte. Förutsägelser som kastas fram som orakelsvar, vilket gjorde den forna, revolutionära kritiken sådana tjänster, är idag mer opassande än någonsin. Man har titt som tätt anklagat oss för svartsyn medan vi bara försökte beskriva världen sådan den var på väg att bli – den motsatte sig i förväg alla försök att förändra den. De få citat man finner bland noterna finns där för att visa på kontinuiteten i våra tankegångar, framhäva hur vi

har utvecklat dem eller, vid behov, rätta till någon otydlig eller felaktig formulering. Följande kan i vilket fall upprepas utan ändringar: ”Vi avfärdar inte [...] det som existerar och som förruttnar med allt större skadlighet i namn av en framtid som vi skulle kunna föreställa oss på ett bättre sätt än dess officiella ägare. Tvärtom anser vi att de representerar framtiden alldeles utmärkt, all framtid som går att beräkna utifrån den förnedring som råder idag: de representerar ingenting annat alls, och vi lämnar den åt dem.” (*Discours préliminaire de l'Encyclopédie des Nuisances*, november 1984.)

I

På några år har parallellen mellan kollapsen av den livskraftiga miljö som tidigare återfanns på Påskön och den i större skala pågående kollapsen på vår planet gjort sig gällande som en perfekt sammanfattning av våra historiska villkor. Detta insulära ekosystems utmattning var förmodligen följderna av det vanvettiga framhårdandet i en besynnerlig produktivism. Det rörde sig i det fallet om att resa de välkända olycksbådande statyerna – dessa symboler för den ödeläggelse som framställningen av dem föranlett –, monumentestetiken i dagens mångmiljonstäder är precis samma sak. Den bild av vår planet snurrande i den oändliga rymden lika hjälplöst förlorad i sin förstörelse som Påskön mitt i Stilla havet, som populariserades och spreds av Jared Diamond, letade sig snabbt in i propagandan från *Électricité de France* för ”morgondagens energi”, dit naturligtvis även kärnkraften räknas. Denna energi, som rentvättas av klimatoron, kommer att vara till stor nytta för att exempelvis hålla igång de redan nu oundgängliga fabriker som avsaltar havsvatten eller för den delen för att genom elektrolys framställa det väte som på ett fördelaktigt vis kommer att ersätta oljan som den motoriserade alienationens bränsle.

Påskön är således inte längre ett mysterium, och vad värre är: det globala samhällets framtid är också utan mysterium, den är fullkomligt förutsägbar för vetenskapen – det är budskapet propagandan förser oss med. Den numera omfattande kunskapen om den undergång som drabbat ett primitivt folk helt utan begrepp om ekosystem och dess bevarande försäkras oss om vår egen pågående undergång. Alla möjliga välunderrättade experter med minsta benägenhet för paranoida skräckbilder informerar oss därför med full auktoritet om att ”kiliasmens gamla fälor” nu för första gången vilar på rationell grund. (André Lebeau, *L'Engrenage de la technique – Essai sur une menace planétaire*, 2005).

II

Günther Anders tes om ”världen-som-laboratorium”, enligt vilken ”laboratoriet” skulle ha blivit synonymt med jordklotet i och med de första kärnvapenproverna, tas upp i positiva ordalag, utan vare sig omvärdering eller minsta kritiska intention: som ett platt konstaterande av vår fångenskap i industrisamhällets *experimentprotokoll*. Förr fanns historia, nu finns bara ett välavvägt förvaltande av ”resurser”. Lämpligt utformad, enligt alla nödvändiga parametrar, reduceras den historiska utvecklingen till ett beräkneligt resultat och detta – lyckliga sammanträffande! – just i den stund då experterna erhållit en ööverträffad och ständigt stigande räkneförmåga. Mänsklighetens lott är alltså vetenskapligt förseglad: det återstår bara att *optimera underhållet* av dess ömtåliga biotop på jorden. Det är den vetenskapliga ekologismens program, och det är på väg att bli detsamma för världens alla stater.

III

Redan Robert Musil gjorde iakttagelsen att i ”det vetenskapliga tänkandets egendomliga förkärlek för mekaniska, statistiska och materiel- la förklaringar som förefaller vara helt utan hjärta” visar sig, dold under kärleken till sanningen, ”en smak för desillusion, tvångsåtgärder, det obevkliga, kall skrämseltaktik och torra tillrättavisningar”. Och Adorno noterade lite senare, på tal om ”den vetenskapliga aktivitet som står i begrepp att lägga beslag på världens sista bottenkramp, spillror som inte för- mår bjuda minsta motstånd”, att den intellektuella energin utvecklades häpnadsväckande snabbt i den, men endast i vissa, av samhället önsk- värda, riktningar: ”Den kollektiva dumheten hos forskningens tekniker ligger inte bara i frånvaron av, eller regressiv, intellektuell förmåga, den består i en tillväxt av denna förståndsgåva som förverkar den med dess egen energi. Unga intellektuellas elakhet och masochism är frukten av ett elakartat ont som smittat dem.”

I den vetenskapliga katastrofismens tal upptäcker man alltid samma förtjusning inför att utförligt beskriva de *obevkliga* tvångsåtgärder som från och med nu tynger ned vår överlevnad. De tekniker som är ansvariga för *förvaltningen av tingen* riktigt snubblar över varandra i sin kamp för att få lov att segervisst kungöra den dåliga nyheten, den som en gång för alla gör diskussionen om *människornas styre* fullkomligt meningslös. Statens katastrofism försöker inte dölja att den bara är propaganda för

en planerad överlevnad – det vill säga för en mer auktoritärt förvaltd version än den som redan existerar. I grund och botten har dessa experter, efter alla siffertunga balansräkningar och uträknade förfalldatum, bara en enda sak att säga: det är för att insatserna (”utmaningarna”) är så enorma och åtgärderna som måste vidtas så brådskande som varje tanke att man skulle kunna lätta på de sociala tvångsåtgärderna, som blivit så *naturliga*, framstår som fåfång.

Man kan alltid räkna med gamla vänsterister att visa sig mest på hugget när det kommer till att förtala 1960-talets revolutionära strävanden. Under förevändningen att bryta med sina forna övertygelser, fortsätter de att gå i stridsställning lika helhjärtat som de mässar sin lilla fraktions slagord, underkastelsens nya slogans: ”Tiden inspirerar inte till att uppfinna en annan lyckosam utopi för att världen ska bli en bättre plats. Den kräver att man böjer sig för det levandes imperativ så att planeten förblir beboelig.” (Jean- Paul Besset, *Comment ne plus être progressiste... sans devenir réactionnaire*, 2005.) Livets imperativ trumfar mycket riktigt historiens lärdom för att man ska kunna rättfärdiga ”de lärdas diktatur – eller de som har rykte om sig att vara det” och det visar sannerligen prov på att en viss verklighetsförankring är att vänta av den brådskande miljökrisen och att man, snarare än en revolution, kan förvänta sig inrättandet av en – för den här gången högpresterande – byråkratisk kollektivism.

I dessa uppmaningar att böja sig för ”det levandes imperativ” smutskastas friheten systematiskt genom nidbilden av en ansvarslös konsument, vars förhårdade individualism som alla vet, *boostad* av sextioåttarörelsens hedonism, är ansvarig för planetens ödeläggelse.

Inför detta hot – i synnerhet ”klimatkrisen” som katastrofismens apologeter gärna liknar vid den ”fascismens skugga som föll över Europa på 1930-talet” – skulle det inte finnas några andra alternativ än att ångerfullt underkasta sig den ekologiska kollektivismens nya direktiv eller att bli en ren nihilist; var och en som vägrar *ta sitt ansvar*, det vill säga att med glöd delta i den medborgerliga förvaltningen av den planetära sophantering- en, visar sig då ha *profilen* av en potentiell terrorist.

IV

Eftersom man så ofta anklagat oss för defaitism och framför allt för just katastrofism, är det kanske överraskande att vi, nu när katastrofen visas på alla skärmar som en *trailer* för vad som väntar, förklarar oss fientliga

till vad som trots allt skulle kunna tolkas som början till en medvetenhet eller åtminstone en början till klarsyn. Men det är att missta sig två gånger om: både angående vad vi sagt tidigare och angående vad de experter som blivit så alarmistiska säger nu. Vi talar inte om samma katastrof,¹ och den fullständiga katastrof de talar om är bara ett fragment av verkligheten.

V

För att undvika alla missförstånd, måste vi emellertid precisera att kritiken av katastrofismens föreställningar inte innebär att, som man gör ibland, betrakta dem som rena fantasiprodukter utan minsta verklighetsförankring som olika stater skulle sprida för att vinnlägga sig om att deras direktiv följs eller, mer subtilt, att grupper av experter som är måna om att trygga en befordran dramatiserar sina ”forskningsfält” till överdrift. Sådana avslöjanden av katastrofismen kommer inte alltid från folk som på detta vis försvarar den ena eller andra sektorn av den industriella produktionen som står i skottgluggen för stunden, eller ens industrin i sin helhet. Det har rört sig om besynnerliga ”revolutionärer” som hävdar att miljökrisen, om vilken informationen nu för tiden strömmar över oss, bara är något slags skådespel, ett lockbete som härskarklassen använder för att rättfärdiga undantagstillståndet, sina auktoritära krafttag, etcetera. Det är uppenbart vad som är motorn bakom en så långt gående skepticism: önskan att bibehålla en ”ren” samhällskritik, som bara vill ta hänsyn till en verklighet som tillåter den att på nytt köra sitt gamla program om en antikapitalistisk revolution förutbestämd att ta över, om än genom att ”överträffa”, det befintliga industriella systemet. Vad gäller ”bevis” lyder syllogismen som följer: *eftersom* informationen i medierna säkerligen är en form av propaganda för den rådande sociala ordningen och den sedan

1 ”Den historiska katastrofen, som är den djupaste och sannaste, den som ytterst bestämmer värdet på alla andra, ligger i det stora flertalets fortgående blindhet, i avsägandet av all handlingskraft när det kommer till orsakerna till så mycket lidande, i oförmågan att betrakta dem nyktert. Denna apati kommer, under de kommande åren, att bli allt mer våldsamt omskakad när överlevnaden inte längre kan garanteras. Och de som representerar och upprätthåller det kommer, samtidigt som de invaggas i en prekär *status quo* av lugnande illusioner, att sopas undan. Det brådskande läget kommer att bli tydligt för alla och envar, och de styrande kommer bli tvungna att tala minst lika högt och starkt som fakta själv. De kommer med lätthet att lägga sig till med terrorismens röstläge, vilket passar dem mycket väl såtillvida att det kommer rättfärdigas av att verkligheten blir ren terror. En man som fått kallbrand kommer inte att vilja diskutera orsakerna till sitt tillstånd, och inte heller motsätta sig auktoritetens amputation.” (*Encyclopédie des Nuisances*, nr 13, juli 1988.)

en tid tillbaka ägnar stort utrymme åt ”miljökrisens” olika aspekter, *måste* denna bara vara en fiktion skapad för att inpränta underkastelsens nya föreskrifter. Andra förintelseförnekare tillämpade, som vi minns, samma logik på utplåningen av Europas judar: *eftersom* kapitalismens demokratiska ideologi säkerligen inte var annat än förvridna lögner från den härskande klassen och eftersom den efter kriget drog stor nytta av nazisternas fasanfulla brott i sin propaganda, *måste* koncentrationslägren och gaskamrarna vara påhitt och chimärer. Även där rörde det sig om att till varje pris rädda den kanoniska definitionen av kapitalismen genom att vägra erkänna dess ”abnormala” (det vill säga av teorin oförutsedda) utveckling. Redan tidigare, under inbördeskriget i Spanien, fanns det kompromisslösa extremister som kritiserade revolutionärerna för att slåss mot fascismen utan att omedelbart ha avskaffat staten och lönesamhället.

VI

Precis som vi inte har för avsikt att tillägga något till katastrofisternas upprepningar om en ”allomfattande miljökris”, tänker vi inte heller utvärdera dess grundorsaker eller inlåta oss i utförliga diskussioner om den ena eller andra av de förödelse som den för med sig. Det väsentliga i denna helveteskatalog över faror har slutligen kommit att bestyrkas av ”det samlade vetenskapssamhället” och bekräftas av staterna och de internationella institutionerna. Krisen både torgförs av medierna som är överförtjusta i att ha uppfunnit en nyhet som kan återanvändas år efter år och stadfästs av industrins intresse för den ”hållbara utvecklingen”. Dess slutsatser, det vill säga, för att använda det vanliga språkbruket, de *alternativ* som det gäller att hålla fast vid eller det slags *utmaningar* som det gäller att klara upp, diskuteras numera utan uppehåll. Eftersom katastrofismens experter är öppna med sina bevekelsegrunder för att starta sådana ”debatter” är det inte överraskande att de ser början till ett uppvaknat medvetande i detta. Desto mer förvånad blir man att samma slutsatser luftas av folk som inte är experter, och som ibland går så långt som att påstå sig vara emot industrisamhället.

Om vi för vår del inte ser någonting av det slaget, utan tvärtom alldeles för mycket av falskt medvetande, är det inte av överdriven smak för paradoxer eller av något slags pervers vilja att säga emot. Det vi vill förmedla är något som vi själva faktiskt tvingats inse, oavsett våra övertygelser, sedan en längre tid tillbaka.

Den oåterkalleliga skada som åsamkats livet på jorden av den industriella utvecklingen har rapporterats om och beskrivits i mer än femtio år. De som utförligt skildrat förloppet, dess kumulativa effekter och förutsagt trösklarna efter vilka det inte finns någon återvändo, räknade med att medvetenheten om krisen skulle sätta stopp på den genom en förändring, vilken som helst. För vissa var det reformer noggrant genomdrivna av stater och deras experter, för andra handlade det framför allt om att förändra vårt sätt att leva. Exakt hur förblev generellt tämligen vagt, det fanns till och med dem som mer radikalt tänkte att det var hela den rådande samhällsordningen som var tvungen att förändras med en revolution. Hur oeniga de än var om medlen genom vilka det skulle ske, delade de ändå alla övertygelsen att kännedom om katastrofens omfattning och dess oundvikliga konsekvenser åtminstone skulle medföra ett ifrågasättande av den samhälleliga konformismen och se en radikal, kritisk medvetenhet formas. Kort sagt, att kunskapen skulle få något slags effekt.

Tvärt emot det implicita postulatet bakom hela ”kritiken av olägenheterna” (inte bara den i *Encyclopédie des Nuisances*), enligt vilket försämringen av levnadsvillkoren skulle vara en ”revolutionsfaktor”, har det varit nödvändigt att konstatera att den allt mer precisa kunskapen om denna försämring smidigt och utan motstånd integrerades i underkastelsen och bidrog till en *anpassning* till nya former av överlevnad i *extrema miljöer*. I länder som man kallar ”på frammarsch” i samma stund som de upplukas av den industriella katastrofen, händer det förvisso fortfarande att bygemenskaper reser sig tillsammans för att försvara sina levnadssätt mot den brutala utarmning som den ekonomiska utvecklingen ålägger dem. Men sådana uppror beror inte på det slags kunskap eller den ”miljömedvetenhet” som välgörenhetsorganisationer försöker inpränta.

När nu slutligen formaliseringen av den ekologiska krisen (särskilt under namnet ”global uppvärmning”) ger upphov till så kallade ”diskussioner”, förblir de begränsade till platta *progressiva* föreställningar och kategorier som de minst banala katastrofisterna ändå säger sig vilja ifrågasätta. Ingen drömmer om att betrakta katastrofismen för vad den verkligen är; att på en gång greppa vad den säger om den nuvarande verkligheten, dess föregångare, och de kommande, mycket allvarligare verkligheter som den vill *föregå*.

VII

I de föreställningar som sprids av katastrofismen, i det sätt de utarbetas likväl som i de slutsatser som den föreslår, ser vi framför allt ett häpnadsväckande mått av verklighetsförnekelse. Mest uppenbart rörande den pågående katastrofen, till stor del redan fullgången, som *skärper bilden* av den hypotetiska katastrofen, som är lika väl *beräknad*, extrapolerad. För att förstå hur den verkliga katastrofen skiljer sig från det värsta katastrofismen kan tala om, kommer vi att försöka definiera den med några ord eller åtminstone specificera en av dess huvudsakliga aspekter: genom att undergräva alla grunder, inte bara de materiella som det vilar på, skapar industrisamhället ett osäkerhetstillstånd, en sig överallt utbredande otrygghet, av sådant slag att bara en ökning av organisation, det vill säga av underkastelse under den sociala maskinen, kan låta detta aggregat av skrämmande osäkerheter framstå som en beboelig värld. Detta är en tämligen god indikation på den roll som katastrofismen spelat.

En ”annan värld” var faktiskt ”möjlig”: nämligen vår egen, och man måste på allvar ställa sig frågan vad den har gemensamt, på vilken nivå det nu kan tänkas vara, med den mer eller mindre humaniserade värld som har föregått den och vars arvtogare vår värld, sedan man gjort rent hus, utger sig för att vara eftersom den förvarar dess stoft.

VIII

För att ge exempel på en tidig insikt om den process vars ände vi nu ser, citerar vi alltid samma utmärkta författare, som för övrigt ingen läser på riktigt, annars skulle det inte framstå så märkvärdigt att säga att katastrofen redan är mer eller mindre fullbordad. Här är ett mindre känt exempel som i alla fall visar att detta inte är ett hjärnspöke, en rekonstruktion *a posteriori* av en subjektiv fantasi färgad av den morbida defeatism som definierar modern historia som en gradvis tilltagande fångenskap i industrisamhället. I berättelsen om sina resor i Spanien mellan 1916 och 1920, skildrar John Dos Passos ett tal som hålls i ett café av en ”syndikalist” som precis rymt från fängelset (vi vet att en syndikalist i Spanien under dessa år var något helt annat än idag; och att neutraliteten under första världskriget hade främjat ett slags ekonomiskt ”uppsving”): ”Vi är, liksom resten av Europa, fångade i industrialiseringens fälla. Folket, däribland kamraterna, låter sig övervinnas till fullo av den borgerliga mentaliteten. Vi riskerar att förlora det vi vunnit under så stora svårigheter... Om vi ba-

ra hade gripit produktionsmedlen när systemet fortfarande var ungt och svagt, skulle vi långsamt ha utvecklat dem till vår fördel, och gjort maskinen till människans slav. För varje dag som går utan att vi gör någonting, blir uppgiften svårare.” (*Rosinante to the Road Again*, 1922.)

IX

I samband med det implicita postulat enligt vilket den exakta kunskapen om försämringen av livsmiljön nödvändigtvis måste vara en ”revoltfaktor”, har kritiken av olägenheterna blivit tvungen att förläna orimligt utrymme åt förställningen, åt lögnen, åt *hemligheter*: allt enligt ett gammalt schema, om massorna visste, om man inte gömde sanningen för dem, skulle de göra uppror. Ändå har den moderna historien inte varit snål med exempel, som snarare illustrerar motsatsen rörande de nämnda massorna, en tämligen konstant beslutsamhet att *inte* göra uppror oavsett vad de visste, och även att inte veta – från koncentrationslägren till Tjernobyli – oavsett bevisen eller åtminstone att uppträda omedvetet *som om* man inte visste. Mot den ensidiga ”hemligheten” som förklaring, kan det noteras att det ”franska kärnkraftsprogrammet” (till skillnad från den ”slutgiltiga lösningen”) antogs och genomfördes på det mest *offentliga* sätt. Tror man verkligen att *transparensen* om den från början utökats till millirem och picocurie, till beräkningarna om ”högsta tillåtna värden” och till diskussionerna om effekten av ”låga doser” av strålning, hade förhindrat det universella stödet för kärnkraften, för ”Atoms for Peace”? Utan att behöva vara doktor i kärnfysik hade vem som helst tillgång till tillräcklig information för att göra sig en god uppfattning om vad kärnkraftsindustrin skulle bli och vad den skulle innebära. Och detsamma gäller idag för genmanipulation. Vidare, sedan de viktigaste mekanismerna för den ”ekologiska krisen” avtäckts, har bekräftelser mångfaldigats, nya försvårande faktorer uppstått, ”positiv återverkan” specificerats; och allt detta anges och uppdateras utan att döljas för allmänheten – tvärtom. Emellertid är apatin inför dessa ”problem” om möjligt ännu större idag än för trettio eller fyrtio år sedan. Kan vi idag föreställa oss en manifestation av samma storlek som i Malville 1977 mot ITER-projektet, vildare än protesterna mot Superphénix? Cyber-aktivisterna föredrar att rollspela och kopiera statschefernas möten. Förklaringen till denna brist på reaktion, även om Tjernobyli-vinden har dragit förbi också här, är mycket enkel: på 70-talet befann sig Frankrike fortfarande i efterdyningarna av 68. Det måste där-

för anses att det är upproret, smaken för frihet, som är en kunskapsfaktor, snarare än tvärtom.

Fördunkling och lögn har givetvis använts upprepade gånger, och används fortfarande, av industrin och staterna. Alla typer av operationer måste genomföras under största möjliga diskretion, och vinner bara på att framträda i fullt ljus i form av fullbordat faktum. Men eftersom det viktigaste fullbordade faktumet är industrisamhällets själva existens, underkastelsen under dess imperativ, är det möjligt att utan att löpa någon fara införa allt större områden av transparens: den medborgare som nu är väl inkörd i sitt arbete som konsument är lysten på information för att upprätta balansräkningen ”risker-fördelar”, medan alla förgiftare på var sitt håll också försöker rentvå sig genom att smutskasta sina konkurrenter. Så det kommer alltså att finnas material för ”uppenbarelsen” och ”skandaler”, så länge som det finns affärsmän som handlar med ett sådant råmaterial: för vid sidan om de vanliga gifthandlarna, finns köpmännen som handlar med journalistiska *scoop*, medborgerlig indignation och sensationella utredningar.

Eftersom det förhåller sig så har det mesta av katastrofens gång aldrig varit hemligt. Sedan årtionden har allt som behövs för att förstå vart ”utvecklingen” skulle leda oss stått klart: dess magnifika resultat spred sig överallt, med samma hastighet som ett oljeutsläpp eller byggandet av en ”ny stad” bredvid en motorväg. Fetischeringen av kvantitativ kunskap har gjort oss så dumma och så inskränkta att man skulle betraktas som en dilettant om man sa att bara lite estetisk känsla vore tillräckligt – men inte den som förvärfvas på konstakademierna – för att bedöma resultatet. Faktum är att det främst var konstnärer och författare som först uttryckte sin förskräckelse över att den ”nya världen” hade etablerats. Men i stället för att ge sig på dem, och deras ibland löjligt inskränkta synvinkel – som var precis det som gjorde det möjligt för dem att fokusera på denna aspekt –, i stället för att göra sig av med dem under etiketten ”reaktionärer” (mer nyligen har några postmoderna revolutionärer – låt oss mutera i kaos och barbarisk extas! – parodiskt spelat upp denna polemik på nytt genom att ge sig på en hypotetisk ”man av *l’Ancien Régime*”), hade det varit bättre, och mer *dialektiskt*, att ge sig på samhällskritikens partisaner, dessa dåliga läkare som lät ett sådant symptom passera, som om förfulningen av allt bara vore en vag detalj, något som bara skulle kunna förolämpa en borgerlig estet. För även de bästa av dem förblir trogna ett slags progres-

sivt överjag och har för det mesta och under lång tid slagit ifrån sig det som kunde ha utsatt dem för risken att kallas ”bakåtsträvare”. När allt kommer omkring uteslöt Situationistiska internationalen inte neourbanisten Constant för hans avskyvärda plexiglasmodeller, som idag värderas så högt, av städer med byggnader i titan och nylon, flygplatsterrasser och hängande platser med ”en fantastisk utsikt över trafiken på de motorvägar som passerar under” (*I.S.* nr 4, juni 1960).

Stendhals maxim är fortfarande giltig *a contrario*: fulheten är ett löfte om olycka. Och den estetiska sensibilitetens nedgång åtföljs av oförmågan att känna lycka. Man måste redan vara ganska härdad i olyckan, likgiltig som man blir av bojornas upprepade ryck, för att, exempelvis, inte bli omtumlad av att titta i en gammal bok tryckt med heliogravyr eller fotografier som föreställer landskap vid Medelhavets stränder innan detta civilisationens ursprung släcktes – kvarlevor av en tid då man inte talade om *miljön*. (Livet var verkligen inte ”idylliskt”, det erkänner vi gärna för dumbommarerna: det var nämligen bättre än idylliskt, det levde.) Man börjar med att spåka sig och övertalar sig att det som så brutalt ålägger produktionens dynamism har sin skönhet, att man bara måste få smak för den (vad är det om inte estetism!). Man känner snart inte längre av det skrämmande i denna brutalitet och dessa styrkedemonstrationer. För det behövs inte någon geigermätare eller några toxikologiska tester för att ta reda på hur dödlig den kommersiella världen är: innan man underkastade sig den som konsument, var vi alla tvungna att utvärda den som arbetstagare. Katastrofen har hypotaser och har projicerats in i framtiden där den ägt rum, i allas vardagsliv, i form av ”pyttesmå detaljer som är allt utom detaljer”, som Siegfried Kracauer skrev och tillade: ”Man måste befria sig från den chimäriska föreställningen om att det är stora, omvälvande händelser som egentligen formar människan.” (*Die Angestellten. Aus dem neuesten Deutschland*, 1930)

X

Vid det skådespel som erbjuds av våra samtida är det ibland svårt att skaka av sig känslan att de har kommit att älska sin värld. Så är uppenbarligen inte fallet. De strävar bara efter att göra det, de ålägger sig en joggingstil och vadar i sina recept på lugnande medel, alltmedan de anar att deras kroppar skadas, att deras sinnen går vilse, att de passioner de ger sig hän åt bara blir kortvariga. Men eftersom de inte längre har något mer att älska

än denna parasitära existens som nu installerats *till fullo*, klamrar de sig fast vid tanken att, liksom samhället åsamkar dem plågan i att befinna sig i permanent konkurrens också ger dem de psykoaktiva substanser som behövs för att utvärda den och dessutom reproducera den (i enlighet med den stachanovitiska modellen där prestationen i karriären och hedonis- mens namn ställs i rampljuset) ska samhället visa sig förmöget att för- bättra den kompensation de accepterat för att vara beroende av det i allt.

Det är därför, redan väl inskolade i resignationens sofismer och i trös- tens kraftlöshet, de kan förbli så oberörda inför de olycksbådande förut- sägelser med vilka man överöser dem. Åtminstone vad gäller innehållet, annars hade den uppenbara brådskan och demonstrativa tvångsmässig- heten i deras offentliga oroat den självsäkraste av medborgare. Och denna oro skulle ha all anledning att övergå i panik inför det omöjliga i att föreställa sig några praktiskt genomförbara åtgärder, vilket de värdelösa, principfasta krimskrams-uppropan, moralistiska pekpinarna och upp- maningarna att ge upp några teknikprylars bekvämligheter (i utbyte mot andra, mer hållbara) vittnar om. Dessa saker utgör mer eller mindre allt som uttryckligen motsäger den ”slutgiltiga utrotningen” eller, bättre ut- tryckt, *världens undergång* som en rationell profetia. Det faktum att de inte är det, att katastrofismen sprider sig tyst i samhällskroppen, beteck- nas mycket riktigt som en förträngning av de mest extrema katastrofister- na – de som vid de ”vetenskapliga” framtidsvisionerna häftar fast hoppet om social omdaning genom ”ett nytt sätt att leva”. Men de gör bara denna förträngning gällande när det kommer till de ”hot” som de skriver upp på en ständigt uppdaterad lista, medan den i huvudsak består i att föreställa sig det som redan är en realitet i form av hot: seder och sociala relationer, system för förvaltning och organisation, olägenheter, föreningar, gifter, etc. som åstadkommer och fortsätter att åstadkomma de mest påtagliga negativa effekter på allt levande, miljön och det mänskliga samhället. Det- ta kan man vara säker på utan att tillgripa statistiska index: det räcker att andas in luften i städerna eller att betrakta en supporterskara.

Med tanke på det faktum att vi så uppenbart har färdats en bra bit på vägen mot världens slut, måste man hålla med oss om omöjligheten att ta ordet katastrofism och dess *hot* bokstavligt, att bedöma världssamfundets sönderfall utifrån dess egen beskrivning. Föreställningen om katastrofen är den nuvarande maktens dotter: en eloge till dess tekniska resurser, till dess *vetenskaplighet*, till den uttömmande kunskap om ekosystemet som

nu ger den möjlighet att *reglera* det på bästa sätt. Men eftersom det är just de intellektuella och materiella medel som använts för att bygga denna värld som hotas av ruin, *detta brinnande slott*, som nu används för att diagnosticera och ordinera botemedlen, vore det inte alltför våghalsigt att tänka att de senare precis som de förra är högst osäkra medel, i sin tur dömda att misslyckas även de.

XI

Alla reflektioner över världens tillstånd och möjligheterna att göra skillnad som börjar med att erkänna att deras utgångspunkt är, *hic et nunc*, en katastrof som i stor utsträckning redan fullbordats, snavar på nödvändigheten – och svårigheten – att mäta djupet av denna katastrof där dess huvudsakliga härjningar skett, det vill säga i människors sinnen. Det finns inget bra mätinstrument, inga dosimetriska värden, ingen statistik och inget index att hänvisa till. Det är förmodligen anledningen till att det är så få som vågar sig ut på detta fält. Här mumlar man gärna om en ”antropologisk” katastrof, som vi inte är säkra på om den borde placeras i de sista ”traditionella” samhällenas dödskamp eller den stackars moderna ungdomens öde, kanske i hoppet om att bibehålla de förra och integrera de senare. Vi menar oss emellertid ha sagt allt som finns att säga när vi dömde ut den som en produkt av den ”nyliberala” perversionen som nyligen uppfunnit den berömda ”globala handeln”: efter så många år av ”anti-imperialistiska” slogans, förbjuder man sig att se att denna aspekt av katastrofen har något att göra med den sedan länge pågående universaliseringens logik och handlar om betydligt mer än ”västernifieringen av världen”.² De otaliga synkretismer – mellan lokala idiom och universell handel – som bidrar till att så kraftfullt påskynda standardiseringens mekanismer (de ekonomiska *uppsvingen* i Indien, Kina etcetera, utnyttjar regionala specialiteter, det vill säga det mänskliga material som forna formers förtryck effektivt förberett) visar att det inte finns någon form av underkastelse, gammal eller ny, som inte enkelt kan förenas harmoniskt – harmoniskt i den meningen som det postbyråkratiska Ryssland är har-

2 ”Man måste förmodligen vara marxist på Collège de France för att inte veta att handeln till sin natur, och som socialt utbyte, förstör all kvalitet och all lokal särart till förmån för marknadens abstrakta universalitet. Om man accepterar handeln, måste man också acceptera dess framtidsvärld, som varje handelsvara är en agent för också innan den ens har tillverkats i Taiwan.” (*Encyclopédie des Nuisances, Remarques sur la paralysie de décembre 1995, mars 1996.*)

moniskt – i en underkastelse inför det totala samhället. För att inte tala om de helt nya monstruositeter som följer på mötet mellan denna modernitet och de regioner i världen som man inte gärna vill ska få ett *uppsving*: tänk bara på spridningen av AIDS eller på barnsoldaterna i Afrika. I allmänhet vågar man dock bara kasta en flyktig blick på vad som i allt detta händer med de verkliga människornas möjligheter och önskningar. Plumpt uttryckt (men i korrekta termer): i ”norr” liksom i ”söder” tänker och vill medelklassen, de ”som lämnas bakom” och de ”utstötta” samma saker som ”eliten” och *dem* de tror på är ”härsarklassen”.

En utsliten kliché, som snärtigt ska sammanfatta ”utvecklingens återvändsgränder” och mana till ånger, säger att för att upprätta en genomsnittlig amerikans livsstil för hela jordens befolkning skulle det krävas sex eller sju planeter som vår. Katastrofen är givetvis snarare att ett sådant ”levnadssätt” – i själva verket ett parasitiskt, skamligt och förnedrande liv vars gissel avtecknas tydligt hos dem som lever så och kompletteras av plastikkirurgins korrigeringar – verkar önskvärt och i praktiken önskas av majoriteten av världens befolkning. (Och därför kan de rikas vulgariet visas upp med sådan otvungen självbelåtenhet, utan minsta självbehärskning eller borgerlig diskretion: de väcker bara avund – de behöver fortfarande livvakter – men inte på grund av den avsky eller det förakt som föranleder revolutioner.)

Dessutom är vissa anhängare av ”nerväxten” troligen inte tillräckligt övertygade om *genomförbarheten* av sina idéer och påtalar ibland behovet av en ”kulturrevolution” och förlitar sig till syvende och sist på ingenting mindre än en ”avkolonisering av fantasin”! Sådana gudfruktiga löftens vaga och överslättande karaktär, som inte säger något om hur de skulle kunna uppfyllas, annat än med en förstärkt statlig och *neo-statlig* rekrytering som också antyds av de minskande utnämningarna, tycks framförallt leda till en bortträngning av den bittra konflikt som oundvikligen blossar upp med försöket att förstöra, ja om någon bara på allvar tänker förstörelsen av samhället i sin helhet, det vill säga av det *tekniska makrosystem* som det mänskliga samhället i sista hand utgör.

Alltsedan den vetenskapliga medicinen har utvecklat den maskin som upprätthåller ett slags *underhåll* av kvasi-lik, och sålunda förlänger *livets slutskede* i all oändlighet, säger man vanligen och mycket värtaligt, när man talar om beslutet som rör dessa levande döda, beslutet – som man kommer att bli tvungen att ta en dag, av ekonomiska eller kanske etiska

skäl – att göra slut på deras skenbara överlevnad, att man *kopplar bort* de livsuppehållande systemen. Liknheten med samhället är slående, där hela mänskligheten ligger uppkopplad med alla möjliga slangar och dropp. Men den gör oss också uppmärksamma på hur ett stopp för detta det artificiella livets maskineri är närapå otänkbart för den instängda världens invånare: om några av dem, de mest övertrustade, då och då uppskattar, som ett slags *upplevelse*, att avsäga sig materiella ting, så är det i form av organiserade *hikes*, med sina mobiler och säkerheten att få åka hem med flyg. Och det är sant att man med rätta kan fråga sig i vilket förfall man inte skulle finna denna mänsklighet om den fann sig oåterkalleligt berövad sina maskiner och deras inverkan. Till den grad att det är fullkomningen av dessa kablar och ledningar som verkar vara den mest *realistiska* utvägen: ”Den enda utvägen för våra barn: iklä sig en dräkt utrustad med alla biosensorer som Moores lag kan förse dem med för att förnimma, se och röra virtuellt, svälj en ordentlig dos lyckopiller och åk varje helg iväg till drömmarnas land med din favoritkändis, till en strand som föregick den sjätte massutrotningen med ögonen fastnaglade på hjälmens skärmar, utan förflutet eller framtid.” Detta är inte ett utdrag ur en hyllning till det visionära geni som skrev *The Days of Perky Pat*, Philip K. Dick, utan utgör konklusionen i ett mycket välinformerat verk (Jacques Blamont, *Introduction au siècle des menaces*, 2004) av en av de medlemmar ur dagens vetenskapliga *establishment* som, sedan han gjort karriär och tagit ut sin pension, passar på att *sjunga ut*.

XII

Tron på tech-marknadens rationalitet och dess fördelar har inte kollapsat under den revolutionära kritikens stötar; tech-marknadens rationalitet har bara behövt slå av på takten en aning inför de människor som fortsatt ansluter sig till den, liksom till det slags lycka den utlovar, och med eller mot sin vilja bara accepterar att bestraffa sig och lägga band på sig en smula, etcetera, för att *bevara* den överlevnad som man nu vet inte kommer att kunna fortbestå på obestämd tid: att tekniken snarare måste ransoneras. Dessutom är katastrofismens massivt spridda föreställningar inte avsedda att ge upp detta så avundsvärda sätt att leva, utan att garantera de restriktioner och omläggningar som förhoppningsvis kommer att säkra deras fortbestånd.

Hur ska man annars tolka något sådant som en ”oljebrist”? När det

uppenbarligen finns en förskräcklig mängd motorer, maskiner, fordon av alla slag. Så det är redan att överge sanningens läger, minst sagt, att gå med på att tala i termer av nödvändiga åtstramningar, renare bilar, förnybara energikällor i och med vindkraftverksindustrin, etcetera.

Gemensamt för alla dessa katastrofismens föreställningar är att den rationella tekniken upprätthålls som ideal, den deterministiska modellen för objektiv kunskap, det innebär således att man tillskriver de föreställningar som mätinstrumenten tillåter mer verklighet än verkligheten själv (än det som är ”direkt upplevt”); det innebär att endast ge det som passerat kvantifieringsfiltret kunskapsstatus; det innebär att om och igen sätta sin tilltro, trots att den vederlagts på så många sätt, till den effektivitet som en sådan kunskap utlovar. Det deterministiska postulatet om en beräkningsbar framtid genom extrapolering är lika mycket en fantasi i sin version av *futurelogi noir* som den var i sin rosa, euforiska version på femtioalet (som idag får oss att skratta när vi ställer den bredvid det som verkligen hänt). I katastrofens scenarier och modeller kommer man att ge företräde till de *parametrar* vilkas utveckling och konsekvenser tycks mätbara, för att åtminstone rädda tanken på handling och eventuell anpassning. Men verkligheten är den att forskarna inte vet något alls, åtminstone inte säkert, om de processer för vilka de försöker skapa modeller; varken utarmningen av de oljebaserade resurserna eller den demografiska utvecklingen eller ens hastigheten och de exakta effekterna av klimatförändringarna, vilka alla ändå kommit en bra bit på vägen. (Vad de kan är att noggrant, vilket de också har gjort, kvantifiera – i miljarder dollar – hur den biologiska mångfalden bidrar till världsekonomin.) När det gäller föroreningar och nedsmutsning av alla slag kommer bilden av deras kombinerade och kumulativa effekter med en väldig fördröjning, och grovt tilltyd. Den utbredda förgiftningens komplicerade och hemska realitet är i själva verket omöjlig att förstå med teknologiska och vetenskapliga medel.³

3 ”Det första och viktigaste av de nödvändiga villkoren för den vetenskapliga kunskapen, det var en vattentät åtskillnad mellan observationernas och experimentens artificiella miljö å ena sidan och världens förvirring å andra [...] procedurerna och teknikerna som utvecklats i experimentens artificiella miljö har så effektivt trängt in i världen, på dessa sammansatta punkter, att det blivit omöjligt att skilja orsak och verkan åt, och det existerar inte längre någon kunskap genom endast observation; varken hur ett mekaniskt system fungerar i sig självt, eller om natur som ännu inte rubbats av exploatering. Sålunda skulle man kunna säga att vetenskapen, som för att upprätta sig själv ”offrat” världen i *teorin*, till slut tvingats offra den rent praktiskt också och på samma gång förstört den position som ren observatör som varit vetenskapsmannens men nu blivit ohållbar på alla sätt.” (*Encyclopédie des Nuisances, Remarques sur l’agriculture génétiquement modifiée et la dégradation des espèces*, februari 1999.)

När vi säger att katastrofens realitet är omöjlig att få kunskap om genom de medel som används för att skapa den, menar vi alltså inte att den skulle vara mindre allvarlig än vad som beskrivits.

XIII

De två huvuddragen i den progressiva mentaliteten var under dess triumferande era på en gång en tro på vetenskapens och teknologins förmåga att rationellt kontrollera alla levnadsförhållanden (naturliga och sociala), och övertygelsen om att individen måste böja sig för en kollektiv disciplin för att säkerställa att den samhällsmaskinen fungerar korrekt, så att säkerheten garanteras för alla. Vi ser att dessa egenskaper, långt ifrån uttrade eller utsuddade, är ännu mer markanta i den *skamliga progressivism* som heter katastrofism. Å ena sidan tror man orubbligt på möjligheten att veta alla ”miljöproblemens” olika ”parametrar”, och därför också hur man ska bemästra dem, ”lösa dem”; å andra sidan accepterar man det som ett faktum att detta måste ske genom hårdare åtstramningar för individen.

Men ingen kan bortse från att till bilden av det ständigt förlorade krig som den hygieniska överspändheten för mot mikroberna har varje framsteg i säkrandet av tillvaron uppenbarat nya faror, hittills okända risker och oanade plågor. Detta är sant för såväl stadsplanering med dess ”kriminogena” faktorer som föranleder kontroll tillsammans med segregation och övervakning, som för den industriella djurhållningen och sjukhusens steriliserade miljö och storkök där legionärssjuka och SARS blomstrar som tidens nya epidemier. Listan skulle vara alltför lång för att nedtecknas här. Men inget av detta får de progressiva att vackla. Tvärtom tycks det som om de varje gång säkerheten fallerar stärks i sin övertygelse om att världen går mot det ”bättre”. Det är därför ganska lönlöst att ens försöka diskutera, som de tappra själar som beskriver ”framstegets bak-sidor” för dem.

Sättet på vilket vissa kritiskt orienterade texter betecknat den moderna teknologin som ”totalitär” har ibland upplevts som överdrivet. Och det är det kanske, om man tar propagandans profetior bokstavligt när de tillkännager en fullkomlig kontroll, en helt säker värld, kort sagt en förverkligad polisstatsutopi. (Det var exempelvis på dessa grunder som man mycket riktigt kritiserade biometrisk kontroll, med dess utveckling skulle ”all kritik och allt olik tänkande” bli ”omöjligt”. Eller också är det

kanske tvärtom när man avsäger sig rätten att tänka som man tillåter och *fordrar* att en sådan kontroll inrättas tillsammans med andra.) I själva verket har totalitarism (i dess exakta, historiska mening) aldrig uppnått den polisiära fullkomning som eftersträvats, och som propagandan ständigt påstod vara på väg att förverkligas efter en sista omgång avrättningar (där man kom som närmast, i det maoistiska Kina, skedde det, som vi vet, till priset av kaos). Men däri ligger faktiskt ett väsentligt kännetecken för totalitarismen, som *ständig rörelse*, ständigt i färd med sätta upp fullkomligt chimäriska mål: detta sätt att skydda sina vanföreställningar från kontrollen i nuet genom att hävda att enbart framtiden kan visa på de fördelar man målar upp skulle visa sig försäkra det maoistiska Kina att så länge ramarna, det vill säga Partiet, strikt upprätthölls förblev dess medlemmar oemottagliga för såväl erfarenheter som argument. Den aktivist som accepterar detta första krafttag mot det sunda förnuftet kommer att acceptera allt: inget misslyckande, inget i verkligheten som motsäger ideologin kan längre nå honom. Identifiering med rörelsen och den absoluta konformismen tycks till och med förstöra hans förmåga att ta till sig den direkta erfarenheten. I detta avseende kan vi i alla fall säga att modern vetenskap och teknik, betraktade som organisationer, liknar en totalitär massrörelse. Och inte bara (som Theodore Kaczynski påpekat) för att individerna som deltar i dem eller identifierar sig med dem får ut en känsla av makt, utan också för att när de väl köpt det deliriska målet som är total kontroll över livsförhållandena, när de väl av sagt sig allt sunt förnuft på detta sätt, kommer ingen katastrof någonsin att räcka till för att få den radikaliserade progressive att ta sitt förnuft till fånga. Tvärtom kommer den bara att tillhandahålla ytterligare en anledning till att stärka det tekniska systemet, förbättra säkerheten, spårbarheten etc. På så vis blir han katastrofist utan att upphöra att vara progressiv.

XIV

Som en falsk insikt som uppstår spontant i masshålllets mylla – det vill säga i den ”ängestframkallande miljö” som det har skapat överallt – uttrycker katastrofismen naturligtvis framför allt rädslan och de sorgliga förhoppningar hos alla som väntar på frälsningen i mer säkerhet och fler åtstramningar. Ändå uppfattar man också, ibland ganska tydligt, en förväntan av en helt annan natur: längtan efter ett avbrott i rutinen, efter en katastrof som verkligen skulle vara en *upplösning*, som skulle öppna hori-

sonten på nytt genom att få, som genom magi, det sociala fångelsets väggar att kollapsa. Denna latent katastrofili kan finna sin tillfredsställelse i konsumtionen av de många produkter som underhållningsindustrin utvecklats för detta ändamål: för alla och envar av åskådarna är denna rysning av skräckblandad njutning tillräcklig.

Emellertid erbjuds också andra berättelser vid sidan av marknadens, som är mer teoretiska eller politiska, för att man ska kunna ”hänge sig åt drömmar” om världens undergång. Dessa spekulationer om den frälsande katastrofen har sin mjuka version hos ”nerväxtens” ideologer som talar om ”katastrofpedagogik”. Men bland de modigaste av marxister vill man också tro att ”kapitalismens självdestruktion” kommer att göra rent hus och lämna ett ”vakuum” efter sig, göra rent hus för att i stället duka upp för livets gästabud. Man håller sig innanför förnekandets ramar därför att man bara tar hänsyn till världssamfundets och medborgarnas stundande armod för att i nästa stund genast göra sig av med dem tack vare ”självdestruktionen” och vagga sig till ro med följande amsaga: en mänsklighet som obefläckad stiger upp ur den industriella moderniteten, redo som aldrig förr att blåsa nytt liv i sin medfödda kärlek till friheten utan – hjälpande *WIFI?* – det *uppkopplade livets* storartade underhållning.

Inte desto mindre finns det också *hårdare* teoretiker, som är genuint extremistiska i sin uppfattning om att frälsningen står att finna i katastrofen, då denna inte bara ansvarar för att skapa de ”objektiva villkoren” för frigörelsen utan även de ”subjektiva villkoren”: den *sorts mänskligt material* som behövs i sådana scenarion för att personifiera ett revolutionärt subjekt. En synopsis för den sortens berättelser står att finna i Raoul Vaneigemets verk från 1967: ”När en vattenledning brast i Pavlovs laboratorium visade ingen av de hundar som överlevde det minsta spår av den sedan länge intränade betingningen. Skulle den stora sociala omvälvningens flodvåg ha mindre inverkan på människor än vad översvämningen hade på hundarna?” Den enda betydande skillnaden är att de ”mirakel” som då tillskrevs ”frihetens chockverkan” idag ges den katastrofala kollapsen, det vill säga snarare en bister nödvändighet. Vissa förväntar sig alltså att de materiella levnadsvillkoren förfaller alltmer samtidigt som de för med sig, i de värst förhärjade, ödelagda, förgiftade zonerna, en så fullständig nöd och så svåra prövningar, först kaotiskt och sporadiskt, och sedan universellt, att enklaverna där upproret är en livsförutsättning multipliceras. Resultatet blir en ”sann katharsis” genom vilken mänskligheten kommer

att återfödas och få tillgång till en ny medvetenhet som är både social, ekologisk, levande och enhetlig. (Detta är inte satir utan en trogen sammanfattning av det sista kapitlet i Michel Bounans senaste bok, *La Folle Histoire du monde*, 2006.) Andra, som hävdar sig ha en större förkärlek för organisation och "experiment med massan" ser det som "en lycklig slump" att alla sociala ramar redan nu är i upplösning: precis som fabriken *formade* armén av proletärer för Lenin ser dessa strateger, som siktar på ett återställande av ovillkorlig solidaritet av klantyp, det som att det moderna, "kejsrerliga", kaoset skapar *gäng*, kärngrupper i deras imaginära parti som sluts samman i "kommuner" när de rör sig mot upproret. (*L'Insurrection qui vient*, 2007). Dessa katastrofila drömmier liknar varandra såtillvida att de gläder sig åt att alla de former av diskussion eller kollektivt beslutstagande, med vilka tidigare revolutionära rörelser försökt att självorganisera sig, försvinner. De ena gör narr av arbetarnas organisationer, de andra av folkförsamlingarna.

För att få en mer exakt bild av vad som är möjligt att förvänta sig av de materiella livsvillkorens kollaps, som exempelvis en återgång till klansolidaritet, tycks det tillrådligt att rikta blicken mot mellanösterns försöksgård. Denna infernaliska kläckningsmaskin där var och en sätter ner sina monstruösa embryon för att se dem utvecklas mot bakgrund av den ekologiska och humanitära krisen.

XV

Man kan enkelt, på den semi-kritiska sociologins vis, relatera katastrofismens olika former till hierarkiskt distinkta sociala miljöer och peka på hur var och en av dem utvecklar sina egna falska medvetanden genom att skenbart idealisera den styrande aktiviteten som en "lösning", antingen professionell eller frivillig, vilken redan är deras i förvaltningen av förödelsen. En sådan kortsiktig insikt utelämnar emellertid det mest anmärkningsvärda: det faktum att det nästan inte finns någon som vägrar skriva under på den veritabla inskränkningen av friheten som de olika katastrofistiska scenarierna enhälligt föreskriver, oavsett vad deras övriga variationer eller motsättningar än må vara. För även där man inte är direkt intresserad av att främja rekrytering, och där man talar om frigörelse, är det för att postulera att denna frigörelse kommer att införas som en nödvändighet, inte som en av den enskildes önskningar som han eller hon eftersöker medvetet.

Så kraftfullt är alltså det industriella fångelset: omfattningen av den samstämmiga förvridning av uppfattningar som det har uppnått är så stor att de som fortfarande har kraften att inte låta sig svepas med och säger sig vilja göra motstånd sällan lyckas komma undan. Hur de än kritiserar framstegstanken eller den teknologiska vetenskapen, har de alltid ett behov av att rättfärdiga sina avslöjanden eller till och med sitt hopp om en förlösande katastrof – hjälpen hämtar de i den data som tillhandahålls av den byråkratiska expertisen och de deterministiska föreställningar som stödjer dem. Allt detta för att skriva om historiens lagar – de som hittills oundvikligen rört sig från tvångets till frihetenens rike – med vetenskapliga demonstrationer enligt vilka, till exempel, Carnots lag kommer att övervinna det ”termoindustriella” samhället: i och med att de fossila bränslena tar slut kommer detta samhälle – eller i alla fall dess beslutsfattare – att tvingas till en festlig nerväxt och till livsglädje.

Vår tid, som ägnar så mycket uppmärksamhet åt de resurser vi känner till och åt hypotesen om deras sinande, överväger aldrig att tillgripa dem, som i egentlig mening är ousinliga, och till vilka friheten skulle kunna ge tillgång: till att börja med friheten att tänka de dominerande föreställningarna. Man kommer också envist att bemöta oss med påståendet att ingen kan undvika de rådande förhållandena, att vi inte är annorlunda, etcetera. Och visst, vem skulle kunna skryta med att göra annat än anpassa sig efter de nya omständigheterna, att ”göra det bästa” av den materiella realitet som är så förkrossande, även om han inte går så långt i sin omedvetenhet att han deklarerar sig nöjd med vissa reservationer? Å andra sidan är ingen tvingad att anpassa sig intellektuellt, det vill säga att acceptera ”att tänka” i de kategorier och termer som åläggs av livets förvaltare.

XVI

Tidigt i sitt verk *Weltgeschichtliche Betrachtungen* konstaterade Burckhardt att kunskapen om framtiden, om den vore möjlig (vilket den, enligt honom, inte var), skulle orsaka ”en förvirring i alla viljor och alla ambitioner eftersom dessa inte utvecklas fullt ut om de inte agerar ’i blindo’, det vill säga efter sina egna impulser”. Vår tid tror däremot att den kan läsa sin framtid i sina datorers modeller; på deras skärmar där sannolikhetskalkyler – åtminstone om det är kompatibelt med termodynamikens lagar – skriver sitt *Mene, Tekel, Peres*. Men förmodligen måste vi där, i motsats till Burckhardts intuition, snarare än orsaken till förlösandet av den his-

toriska energin, se effekten av förlusten av smaken för frihet och för autonom intervention; eller åtminstone överväga att det är när mänskligheten förlorat en viss vital kraft, impulsen att agera utifrån sin lott, utan vare sig visshet eller garantier, som den låter sig bländas och överväldigas av den officiella katastrofismens *projektioner*.

XVII

För att återigen parodiera en känd inledning skulle man kunna säga att hela industrisamhällets liv har blivit globalt och numera kännetecknas av en enorm ackumulering av katastrofer. Propagandan har framgångsrikt banat väg för till synes oundvikliga auktoritära åtgärder ("Imorgon kommer det att vara för sent" etcetera) som bygger på att katastrofismens experter utmålar sig som enkla uttolkare av krafter som kan förutsägas. Men att uttala ofelbara förutsägelser är inte det enda man återupplivat från forna tiders revolutionärers profetism. Denna vetenskapliga kunskap om framtiden tjänar mycket riktigt till att introducera den gamla retoriska bilden av ett vägsål där "mänskligheten" står inför två alternativ utifrån modellen "socialism eller barbari": antingen rädda industrisamhället eller drabbas av ett barbariskt kaos.⁴ Propagandans list består i att hävda att framtiden på en och samma gång är resultatet av ett medvetet val, som mänskligheten kollektivt, *som en enda människa*, och fullt medvetna om vad det gäller tack vare experternas förmedling, och obehagligt deterministisk såtillvida att valet reduceras mellan det att leva eller dö – det vill säga leva i enlighet med direktiven från dem som organiserar planetens räddning, eller dö därför att man slagit dövörat till för deras varningar. Ett sådant val reduceras således till ett tvång som löser det gamla problemet huruvida människorna älskar sin ofrihet, eftersom de nu tvingas att älska den. Den avväpnande Latouche konstaterar med en *enkelhet* som kanske inte är helt frivillig: "Vem är egentligen emot bevarandet av planeten, bevarandet av miljön, bevarandet av fauna och flora? Vem förespråkar klimatförändringar eller förstörelse av ozonskiktet?" (*Le Pari de la décroissance*, 2006.) Enligt Arendt var problemet med det

4 "Miljörelsen samlar allt detta, och lägger till en teknobyråkratisk ambition att mäta allt efter sin måttstock, att införa en *ny ordning* på sitt sätt genom att förvandla sig, i egenskap av att vara vetenskap om ekonomin i stort, till en ny maktfilosofi. "Vi eller kaos", säger miljöbyråkrater och återvunna experter, förespråkare för en totalitär kontroll utfärdad av dem, för att köra om den pågående katastrofen. Det blir alltså dem *och* kaos." (*Encyclopédie des Nuisances*, nr 15, april 1992.)

totalitära styret ”att skapa något som inte finns: ett slags mänsklig art som påminner om andra djurarter och vars enda ’frihet’ består i ’artens fortlevnad’” (*The Origins of Totalitarianism*). På den förstörda Jorden som verkligen, genom att det fortsatta livet här är en teknisk artificialitet, har blivit jämförbar med ett ”rymdskepp”, kommer detta program att upphöra vara en maktfantasi och bli ett sätt rättfärdiga det hela för de maktlösa.

Det ”upplysta falska medvetandet”, som det kallats av en författare som det gått så illa för att vi inte vill nämna hans namn, måste dagligen ha mötts av så överväldigande uppgifter om de faror som hotar industrisamhället och dem som är fångna i det – det vill säga vi alla – att det med uppenbar lättnad tar emot de olika presumtiva scenarion som experterna tillhandahåller och som sprids av medierna. För faktum är att hur dystra de än må vara tillåter de ändå att enligt ett koherent schema organisera den kaotiska förödelsen som annars hade varit omöjlig att begripa. I de länder som man per automatik kallar demokratiska därför att de inte är totalitära, vet man sedan länge hur överflödet av information, och numera internetepokens ”kunskapssamhälle”, genom det behov av förklaring detta överflöd skapar, blivit en väsentlig del av propagandan. I den pågående rörelsen för att ”rädda planeten” sprids katastrofismens föreställningar på detta sätt, med sina förklaringsmodeller och positiva rekommendationer: de stiftar nya lagar för olika beteenden och sprider *rättänkande*. För de farhågor som experterna målar upp (”Om vi inte radikalt ändrar vårt sätt att leva, etc.”) är egentligen *order*.

Med ordet ”miljömedvetenhet” dekorerar sålunda konsensusfabriken effekten av sin egen verksamhet, fogligheten att upprepa dess slogans, att underkasta sig *dess* förordningar och föreskrifter. Den firar födelsen av den nyutbildade konsumenten, miljömedborgaren, etc. Och precis som när det förr var fråga om att inskränka de beteendenormer som krävdes för den måttlösa konsumtionen, är det nu när det är nödvändigt att acceptera normerna för ett ransonerat liv, för ett *förnuftigt* liv, barnen som är propagandans första mål: det är de som ska ge sina föräldrar *den hemläxa* som TV lärt dem (till exempel kampanjen ”*Antibiotika? Inte per automatik!*”). Faktum är att vi fortfarande tvekar att prata om barn, dessa varelser som är så brådmoget bevärdade i teknikens alla discipliner och förfaranden, och som numera är enhetligt informerade om biologisk mångfald och dess förfall, koldioxidkvoter i atmosfären, etc. De sprider nitiskt kampanjer om att ta sitt ansvar (”Vi måste agera nu, varje handling

räknas!”) och övervakar föräldrarnas korrigerings till miljömedvetenhet. Utbildade av dem måste de vuxna i allmänhet stå till svars inför dem för vad de gjort för att ”bevara den planet som de ska ärva”, de drar sig inte för att fråna och med nu kräva att reglerna åtlöds. På detta sätt formade i det militanta medborgarskapet kommer de att ange alla brister de finner bland sina nära och kära för den gröna polisen. Och det här är knappast en extrapolering när en officiell broschyr, för några år sedan, innehöll rekommendationer som dessa: ”Jag sorterar mitt avfall, jag rapporterar vattenläckage... Jag får kunskap på rådhuset om begränsningarna och åtgärderna vid torka och jag vidarebefordrar dem till mina föräldrar ... Jag förhindrar mina föräldrar från att röka i skogen...”

XVIII

Hur sammanblandade de än må vara, låt oss summariskt beskriva de huvudsakliga katastrofistiska föreställningar om framtiden som sprids av propagandan, och låt oss se hur de leder oss till att inte bara ”utan minsta bitterhet svälja slaveriets gift” utan att också finna det smaskigt och frälsande. Låt oss snabbt gå vidare till den apokalyptiska skolan, som spekulerar om en eventuell förintelse av mänskligheten enligt vad som i grunden fortfarande är atomkraftkatastrofens modell. En *anställd filosof* kan säkert finna det intressant att utförligt kommentera – ett slags smärtsam *remake* av den nu än mer antikverade Günther Anders – nödvändigheten att ”tänka i skuggan av den framtida katastrofen” (Jean-Pierre Dupuy). Men det är främst som vag föreställning om ett fruktansvärt slut som upprätthålls av olika berättelser producerade av underhållningsindustrin som apokalyptismen färgar den allmänna resignationen med samma *carpe diem* som en dödsdömd som fått uppskov: den förstärker därmed acceptansen genom känslan av en oväntad fördröjning.

Uppvärmningsskolan är som synes den som samlar största antalet anhängare, eftersom det är den som får mest konsekvent stöd av media. Faktum är att denna ”obekväma sanning” ändå är lugnande såtillvida att den för tillbaka ett flertal faror och förödelse på en enda faktor (utsläppen av koldioxid och andra växthusgaser). Även om den globala uppvärmningens förlopp såväl till hastighet som konsekvenser förblir osäkert – i detta är vi alla dock numera tillräckligt informerade för att man ska kunna tala till oss i termer av permafrost, albedo, metanklatrater och oceanbotten-spridning – tillåter klimatscenarioet på en gång att främja en rad olika

”lösningar” som involverar såväl staten och industrin som den medvetna och ansvarstagande konsumentens individuella vilja: skatteåtgärder, industriell miljömärkning (kärnkraften inbegripen), global *geoengineering*, påtvingad men också frivillig ransonering och inte minst dessa moderna sätt att *unna sig* genom att flyga och betala för ”koldioxidkompensation”.

Uttömningskolan, som ofta kombineras med den förra i sin uppmaning till ransonering och installation av alternativa energikällor, spekulerar i synnerhet om slutet på fossila bränslen, men också på utarmningen av vattenresurser, jordbruksmark, biologisk mångfald etc. I denna *flerfaldiga* katastrof diskuteras och mäts allt precist, kunskapen ackumuleras lika fort som studieobjekten försvinner. För att ”lägga om kursen”, införa ett ”mer nyktert samhälle” etcetera, måste åtgärderna, än en gång, vara statliga, industriella och medborgerliga.

Förgiftningsskolan representeras av en mängd experter och motexperter som bildar stora bataljoner av ”visselblåsare”. Av nödvändighet snävt specialiserade identifierar de minutiöst alla de effekter av föroreningar som redan kan observeras eller är vetenskapligt förutsägbara (*processer* inom jordbruksindustrin, hormonstörningar, genetisk förorening, nanoteknik, elektromagnetiska vågor), för att inte tala om dem som blivit ”klassiker” (kemiska och nukleära). De lämnar oftast inte sitt eget forskningsfält, annat än för att varna för något ”folkhälsoproblem”. Sådana försiktighetsåtgärder i kritiken är emellertid inte tillräckliga för att hindra en allmän utbredning av en empiriskt och på *dokumenterade* fakta grundad känsla av en närmast definitiv förgiftning av miljön. Och om en patogen miljö skiftande förutsättningar lämpar sig ganska illa för hopp om frälsning genom teknologi och förvaltningens uppmaningar till medborgarna om vaksamhet, lämpar den sig å andra sidan oerhört väl för en mångdubbling av tvångstankar i hygienens och hälsans namn, var och en måste ständigt göra sitt yttersta för att försöka bibehålla en hälsa som i stor utsträckning är utom räckhåll. Denna falska, ”narcissistiska”, privatiserade, medvetenhet om verkliga risker upprätthåller redan en stor del av konsumtionsmarknaden (matvaror märkta som ”ekologiska” på apotek och hälsokostaffärer). Det är bara om man förstår hur denna form av tvångsmässigt ansvarstagande bidrar till att man kan blunda för förödelser som man kan förklara hur stadsförvaltningen i Neapel, för att nämna ett exempel, huvudstaden i en region som är känd världen över för sina mer eller mindre giftiga soptippar som omhändertas av Camorran, i no-

vember 2007 kunde förbjuda rökning i offentliga parker utan att locka till ett universellt skratt (tvärtom, beslutet upplevdes som så välgrundat att Verona tog ett liknande beslut redan nästa dag).

Till sist betonar kaosskolan den sociala och ”geopolitiska” förskjutningen. Till skillnad från de vanligaste katastrofismföreställningarna döljer den inte för sig själv att de ”stora miljökriserna” inte kommer att tilldra sig i ett klimat av universell fred och ett lindrande av alla internationella spänningar. Utan att nöja sig, som vissa journalister och tv- och radiokonsulters ”geostrategiska” reflektioner, med att kartlägga brytningszonerna för den dödfödda ”nya världsordningen”, varnar den också för spridningen av massförstörelsevapen, för slutet på det statliga våldsmonopolet och för att olika former av ”brutalisering” kommer att bryta fram. Det händer till och med att den går så långt som att utmåla bilden av en avhumanisering som inte är utan koppling till den nya tekniska miljöns världsomspännande utbredning. Eftersom den är oförmögen att föreslå annat än vad som bara skulle vara en skenlösning, ett suckande efter ett ”gott, globalt styre”, får den naturligtvis ingen större genomslagskraft.

XIX

Man kan kanske finna det överdrivet, om inte rent av galet, att jämföra katastrofismens dominerande föreställningar med propaganda. Tänk dock på hur kärnkraftsindustrin och dess anmärkningsvärda påverkan på vår miljö diskret suddas ut – i en förindustriell tid hade man sagt att den ”censurerats” – i katalogen över hot som katastrofismens experter upprättar. Den så kallade civila kärnkraften, som vi vet hur lätt det är att omvandla till dess ursprungliga militära syfte, nämns ibland av kaosskolans anhängare som en risk för ”spridning” och ”utbredning” av material för vapen. Mer sällan, av andra kommentatorer, med anledning av de föroreningar som följt på diverse ”incidenter”. Oftare får den tvärtom inta en hedersplats i den kollektion av tekniska botemedel som förväntas hjälpa oss att klara den svåra kurs som leder till det heliga landet, det vill säga en hållbar ekonomi. Vissa är entusiastiska över fusionen, detta veritabla universalmedel som ska leda oss in i en ”vätgasekonomi” där de som upplysts av det industriella framstegets revolution till och med lyckats se det enda som saknas för att förverkliga den sanna kommunismen i den. Mer nyktert har andra påpekat att det krävs åtminstone ett sekel, och det i

bästa fall, innan man bemästrat denna fantastiska energikälla; och att det enda sättet att minska utsläppen av växthusgaser är att påbörja byggandet av nya kraftverk omedelbart, med så kallade ”tredje generationens” reaktorer, lite mindre säkra än de ”fjärde generationens” som kommer att följa på dem, men som redan är tillgängliga. De som propagerar för att den befintliga kärnkraften är en *ren energikälla*, eller i alla fall nästan ren, är bland de mest aktiva förespråkarna av klimatkrisscenariot. Och för det behöver de inte alls vara officiellt anställda på Kommissariatet för kärnenergi eller diskret avlönade av kärnkraftsindustrin: de behöver bara realistiskt betrakta den period av ”övergång mellan energikällor” som industrisamhällets kommer att behöva genomgå. Förutom cyber- och miljöaktivisten Lovelock är det många av katastrofismens experter som hävdar att det är direkt oansvarigt att fortfarande diskutera kärnkraftens för- och nackdelar när det i Kina öppnas ett kolkraftverk i veckan och man gör sig redo att köra ut tiotals miljoner fordon på vägarna varje år. Andra av dessa experter, än mer talrika, nöjer sig med att inte alls hantera det smärtsamma ämnet om vårt beroende av kärnkraften, eftersom det skulle kunna solka ner bilden av ett framtida hållbart samhälle. Dessutom dröjer varken de ena eller de andra vid hur löjligt liten del av den totala energiförsörjningen som kärnkraften täcker, vare sig man talar om dagsläget – Frankrike inbegripet – eller i händelse av ett eventuell kraftigt utbyggande av kärnkraften. Samma typ av stumhet uppvisas rörande den användning av kolreserver som pågått i ett och ett halvt sekel liksom de förhållanden med vilka man skulle kunna nonchalera argumenten (pris, koldioxidutsläpp) mot bruket av så kallat hållbart kol genom att framställa drivmedel genom omvandlingen av kol till flytande form.

XX

Efter att ha dristat sig så långt som att anmärka att ”Lester Browns, Nicolas Hulots, Jean-Marie Pelts och Hubert Reeves exakta diagnoser som alltid avslutas med en vädjan till ’mänskligheten’ bara är sentimentalt ljummet blask” uppmanade journalisten Hervé Kempf nyligen till att ”inse att miljökrisen och den sociala krisen är två sidor av samma katastrof” (*Comment les riches détruisent la planète*, 2007). Han tycks således, i någon mening, utveckla ett slags *social* olägenhetskritik. Låt oss fortsätta utan att fördjupa oss vidare i karaktären av detta allmänt kända teoretisk-journalistiska scoop. Hur försenad den än må vara kunde avsikten vara

lovvärd, och hedersam, för någon som är nybörjare i ämnet. Vi är därför nyfikna på vad detta kan betyda för "miljöjournalisten" på tidningen *Le Monde*, denna "politiskt radikala analys av rådande maktrelationer" som det utan dröjsmål skulle passa att formulera för de som oroar sig för klimatet: "Inom tio år måste vi ha slagit in på en ny kurs." För Kempf vill trots allt vara "optimist": "lösningar hägrar", "sedan Seattle och kritiken av Världshandelsorganisationen"; "en folkrörelse har vaknat" och oligarkin *skulle* kunna delas (en fraktion skulle "lätt ta parti för 'samhälleliga friheter och den gemensamma välfärden'"); "den samlade journalistkåren *skulle* kunna vakna"; och den "pressade" vänstern *skulle* kunna förnyas "genom att förena kampen mot ojämlikheten och miljöförstörelsen". Som synes riskerar inte den sociala kritiken och analysen av maktrelationer att leda honom längre i radikalism än till att avslöja de "superrikas" rovgiriga och snikna oligarki.

Även om allt detta knappast är mer konsekvent eller upplysande än ett *best of* från de senaste tjugo åren av vad som stått i *Le Monde diplomatique* är Kempf ändå intressant, faktiskt lärorik, i det han väljer att inte ta upp. För hans trevande kritik försummar på ett exemplariskt vis att analysera eller ens nämna den viktigaste komponenten och säkerligen mest uppenbara av dessa "rådande maktrelationer", arvet efter ett 1900-tal som krosats under *flera* "övergångstotalitarismer" som det heter hos Mumford, det vill säga: byråkratin. Därmed är det, som alltid i den ofarliga låtsaskritik som vill ifrågasätta den ekonomiska utvecklingen utan att någonsin kritisera staten, det bästa av ett sekels samhällskritik som oskyldigt och *mycket passande* faller i glömska.

Utän att gå tillbaka till den anarkistiska polemiken mot den marxistiska statsidealismen, är det först i den organiserade arbetarrörelsen, det vill säga i den politiska och fackliga kontrollen av arbetarkampen, som upprättandet av en modern byråkrati observerats och analyserats, en byråkrati som skiljde sig från den gamla byråkratin som var reserverad för statens tjänstemän. Michels och innan honom Makhaiski (*Le Socialisme des intellectuels*) hade mycket tidigt identifierat vissa kännetecken för det som i Ryssland skulle bilda en ny klass genom en totalitär appropriering av makten. Under tiden och parallellt i de länder där produktionsförhållandena huvudsakligen förblivit i privatkapitalisters händer, födde den rationella organisationen av produktion och masskonsumtion (nödvändigheten att samordna arbetet som ständigt undergrävs av en allt större arbetsdelning)

gradvis en byråkrati av *managers*; samtidigt som den stora depressionen drev den amerikanska staten att sätta ramar för privatkapitalismen, införa mekanismer för ekonomisk reglering, starta stora offentliga projekt för att minska arbetslösheten etcetera. Det blev början till den plan som skulle bli känd som *New Deal*. Denna världsomspännande byråkratiseringstrend, som tycktes återanvända fascismens och hitlerismens totalitära maktmetoder teoretiserades först av Rizzi och sedan av Burnham på ett till synes objektivt och faktiskt urskuldande sätt (i namn av ”historiens gång”) som, applicerat på så avskryvbara händelser, då var tämligen originellt. Efter andra världskriget och nederlaget för den fascistiska formen av totalitarism, som påskyndades av alltför irrationella strategiska val (den stalinistiska formen, som till och med är ännu mer irrationell i sin hantering av ekonomin, överlevde ytterligare ett par decennier tack vare att man hörde till segrarna) fortsatte managerbyråkratin, vid sidan av den ”vetenskapliga forskningen” som själv byråkratiserats under kriget och hädanefter ställdes direkt i industrins tjänst: det organiserande av arbetet och den arbetsdelning som tillkommer fabriken utsträcker sig till allt med överflödets marknad. Men det är ändå främst i de statliga byråkratierna (först nationellt och sedan övernationellt) som inflytande växer från planläggare, utvecklare och andra teknokrater – som tros och själva tycker sig förkroppsliga den rationalitet som hör till kapitalismen fattad som ”system”. Cybernetikens ideologi – ur vilken, måste man påminna sig, begreppet ekosystem härstammar – motsvarar denna fas av byråkratiexperternas uppgång och uttrycker dess antihistoriska illusioner precis som strukturalismen vilken är dess utskott i ”humanvetenskaperna”.

Som svar på den kritik av produktions- och konsumtionssamhället som fördes fram av så många, och framför allt av ungdomen, började planerarna (experterna på M.I.T. och i Romklubben) under sextioalet och sjuttioalet formulera ett byråkratisk-ekologiskt stabiliseringsprogram för ekonomin, eftersom man var tvungen att medge att den skjutit iväg i en ”galen bana” mot katastrofen. På den tiden kunde en marxist med rätta ironisera över en sådan uppvisning av falskt medvetande från experterna som, efter att de själva misstagit sig om den verkliga omfattningen av sin verksamhet när de planerade för en organiserad, oändlig tillväxt, nöjde sig med att invertera denna ideologiska föreställning, övertygade om att de nu kunde påtvinga kapitalismen en ”nolltillväxt” som är oförenlig med dess själva väsen. Marxisten kunde på inte mindre goda

grunder påpeka att ”miljökämparna inte specificerar på vilka sociala och politiska krafter de skulle stödja sig för att genomdriva en sådan revolution av den kapitalistiska statens maskin”. (Pierre Souyri, *La Dynamique du capitalisme au vingtième siècle*, 1983.) Vidare gjorde samma författare också dessa mycket förnuftiga påpekanden, som tar oss tillbaka till vårt kärna: ”De alarmistiska kampanjer som lanseras av industrin om planetens resurser och den förorenade naturen presenterar inte ett projekt från kapitalistiska miljöer för att stoppa tillväxten. Det motsatta är sant. Kapitalismen går nu in i en fas där den kommer att bli tvungen att utveckla en helt ny uppsättning tekniker för energiproduktion, mineralutvinning, återvinning av avfall etcetera, och att omvandla en del av de för livet nödvändiga naturliga elementen till varor. Allt detta innebär en period av intensifierad forskning och tekniska omvälvningar som kommer att kräva stora investeringar. Vetenskapliga data och miljömedvetenheten används och manipuleras för att konstruera terrormyter vars funktion är att göra de ansträngningar och uppoffringar som är nödvändiga för den nya stundande kapitalistiska ackumulationscykeln accepterade som absoluta imperativ.” (*Ibid.*) Det perspektiv som här skisseras – i ett postumt publicerat verk som skrevs och redigerades före 1979, året för författarens död – har den förtjänsten att det söker ta sig förbi, utan att för den skull gå bortom det kapitalistiska produktionssättets gränser, motsättningen mellan kapitalismens objektiva dynamik och en auktoritär reglering av ekonomin i den ekologiska rationalitetens namn.

När man idag faktiskt ser en permanent ”krishantering” ta form, kan man ställa sig frågan om det är experternas byråkrati som stiger till makten, eller makten som, under industrisamhällets pågående kollaps, slås ner av dess kraft. Det vore dock att ställa frågan fel. För vilka är de som tar sig an, eller förbereder sig för att ta sig an förvaltningen av katastrofen? De har aldrig upphört att kryssa i, och korsas av, maktens vatten. Det vore långtråkigt att beskriva dessa *nätverk* mer utförligt, vårt syfte är inte att skriva organisationernas sociologi. Men ingen som vet lite om världen hon lever i skulle bli förvånad över de vänskaper, den nepotism och de hisshandslag som säkerställer förnyelsen av personal och orientering. Det är här, bland de som tänkt ut och genomfört de utvecklingsprogram som genomförts sedan efterkrigstiden, som den minoritet av husdissidenter dök upp – några kallar sig till och med ”tillväxmotståndare” – som kom att ”slå larm” men som ändå inte drog sig för att hålla

kvar en fot, eller placera sina vänner, i institutionerna, deras kollokvier, seminarier och *tankesmedjor*. Där har den ekologiska kritikens partisaner pragmatiskt slutit sig samman och klippt alla band till samhällskritiken. En *win-win*-situation: de ena tillhandahåller tekno-vetenskapliga argument som de andra lystet eftertraktar för att kunna tala samma språk; med sina underdåniga miljövännor, som snabbare hittat någon som lyssnade bland de internationella organisationerna, inkarnerar de själva den föreställning om "civilsamhället" som är outhärlig för institutionaliserad lobbyverksamhet. I vilket fall, utan hänsyn till de som gillar melodramatisk och konspiratorisk kritik-fiktio, har avlösningen av "det koopererade kast som styr" skett i dagsljus, fullt orkestrerat, och "synligt på scenen". Det minsta man kan säga är att den inte har framträtt som åskan "som man bara märker när den slår ner". I snart fyrtio år har man med lärda orakels röster sagt att det är ont om tid, att vi bara har tio år på oss att lägga om kursen, att vi måste göra oss redo för att möta denna radikalt nya, "storartade men skrämmande" utmaning etcetera.⁵ (1992 skrev 1 600 vetenskapsmän, varav 102 nobelpristagare, under en "varning till mänskligheten" för att det "bara återstår ett eller två årtionden innan vi förlorar alla chanser att undkomma de hot som väntar oss och att utsikterna för en framtid för mänskligheten drastiskt minskar.") Man skulle kunna ironisera över en akut nödsituation som är så föga brådskande, men förklaringen är mycket enkel. När tröskeln till angreppen på de naturliga balanserna, kallade negativa externaliteter, en gång passerats, behövde den kapitalistiska ledningen bara lära sig känna igen dess *möjliga* positivitet för att där, genom det blotta "medvetandegörande" som man kan sätta igång med de katastrofistiska experterna, se en grogrund för evig lönsamhet om vilken den bara hade att övertyga aktieägarna och de styrande.

XXI

Som svar till de rättrådiga själar som blev förolämpade när en amerikansk *beslutsfattare* mycket snabbt definierade *tsunamin* i december 2004 som en "fantastisk möjlighet" ("som varit till stor nytta för oss"), har det med

5 "Faktum är att miljörelsen inte dröjt med att bli politisk: så goda förmågor kunde ju inte förbli utan jobb. Sedan 1972 har stora mängder hyfsat rimliga och alarmistiska toppmöten och rapporter följt på varandra [...] Det är därför som världssamfundet alltsedan 1987 talar om att förplikta sig till en *hållbar utveckling*, denna befängda chimär vars globala framgång bara vittnar om hur framgångsrikt inkapslad världen är i den industriella mentaliteten." (René Riesel, *Du progrès dans la domestication*, 2003.)

rätta påpekats att hon inte gjorde annat än att uttrycka, om än på ett föga taktfullt sätt, en av kapitalismens realiteter (jfr Naomi Klein, "Rise of Disaster Capitalism", *The Nation*, 2 maj 2005). Det fanns dock en viss naivitet i att återupprätta denna "katastrofens kapitalism" – ett begrepp som i sig är en form av pleonasm – i samband med ödeläggelsen i Centralamerika efter orkanen Mitch (oktober 1998), och i att under denna rubrik huvudsakligen samla den amerikanska administrationens och världsbankens utlandsoperationer, som numera inbegriper både planer för militära insatser och återuppbyggandet av länder som ännu inte förstörts. (Vi har för övrigt sett det orkandrabbade New Orleans överlämnas till samma företag som Irak och Afghanistan överlämnades till för att återuppbyggas renare och vackrare, mer *som vanligt* och mindre *svart*.) För det är i allmänhet så att när oräkneliga olyckor inträffar, i oväntade kombinationer och med brutala förlopp, öppnas en väldig byggarbetsplats åt kapitalismens världstruster.

När det gäller den globala uppvärmningen talar man ibland, för att tillföra ett oumbärligt uns optimism, om de vinrankor som snart kommer att odlas i Storbritannien och om vetet i Sibirien, eller om hur is-smältningen i Arktis kommer att öppna upp nya sjövägar som kommer att möjliggöra utvinning av den råolja som förmodligen gömmer sig under Norra ishavet. Men dessa nya styrketårar ger bara en bristfällig bild av vilket slags *Nordvästpassage* som naturens sammanbrott öppnar åt det ekonomiska förnuftet, då det framför allt kommer att visa sig nödvändigt att tillverka något nytt, ett helt konstgjort liv, med dess teknologiska och ständigt allt dyrare, det vill säga för industrin mer lönsamma, substitut och palliativ. Utifrån terraformeringsprojekt, som syftar till att skapa förutsättningar för överlevnad på planeter tillgängliga för erövring, har man således utformat tekniker för så kallad "*geoengineering*", eftersom det nu är Jorden som blivit en fientlig och obeboelig planet: det är här man måste börja laborera med manipuleringen av solsystemet. NASA och stora amerikanska laboratorier har således möjlighet att propagera för en "negativ miljöpåverkan" till följd av missilförsvarsprogrammet kallat "Star Wars". (Edward Teller, som vittnade mot Oppenheimer och var hjärnan bakom vätebomben, var en av upphovsmännen bakom detta "Strategic Defense Initiative" och en av de första – redan 1997 – som offentligt försvarade behovet av *geoengineering*.)

Dessa storslagna projekt, som ifrågasatts av de mest balanserade kli-

matforskarna på grund av ”oförutsedda återverkningar”, frammanar bilden av ett galet serietidningsgenis deliriska planer om världsherravälde. Det finns andra, mer jordnära men inte sämre exempel på de ”fantastiska möjligheter” som en planet som blivit obeboelig erbjuder. Den industriella ekologin erbjuder redan ritningar för hållbara städer eller så kallade ”koldioxidneutrala” eko-städer med avfallsåtervinning, solenergi och alla elektroniska bekvämligheter. Dessa nya kolonialstäder kommer först att konstrueras i Kina eller Abu Dhabi – i en arkitektonisk stil som naturligtvis respekterar lokala traditioner –, skyltfönster för en teknologisk imperialism som *uppnått hög miljöcertifiering*. Men det är över hela världen som teknikföretagens konsulter börjat sitt arbete med att förutse de nya normer som eko-styret kommer att införa. I sitt jubel över att politiker under ett möte om hur man ska hantera miljöproblemen förespråkar marknadsens roll, kunde en affärsman helt naturligt lägga sig till med en kolchos-föreståndares krigiska tonfall i ordalag som ekade av mål för femårsplanen och som bara anpassade slagorden lite till den hållbara ekonomins stora språng: ”nationell mobilisering... ekologisk nödsituation... skydda vår planet... våra barns framtid”, utan att för den skull förbise att understryka ”den politiska viljan att rehabilitera och uppföra miljöanpassade byggnader, stadsdelar och till och med städer vilket innebär enorma tillväxtmöjligheter för industrin” (Gérard Mestrallet, VD för Suez, ”L’environnement, catalyseur d’innovation et de croissance” *Le Monde*, december 21 2007). För att komplettera bilden och med respekt för *likheten*, låt oss också citera den inte mindre entusiastiska direktören för hållbar utveckling på Veolia Environnement: ”Grön” konstruktion och renovering är på uppgång, det är en enorm marknad: ymnig, spännande och synnerligen lovande, till den grad att dagens Eldorado finns i *clean tech*, i byggbranschen, det vill säga i den rena tekniken på grund av det absolut nödvändiga behovet att minska koldioxidavtrycket för världens alla byggprojekt – i enlighet med den utstakade vägen. (Geneviève Ferone, 2030, *le krach écologique*, 2008.)

XXII

Den roll kriget har spelat i modern historia för att påskynda fusionen av ekonomi och stat är välkänd. Och det är just krig man måste föra för att besegra den natur som rubbats av det ekonomiska förnuftets tidigare ingrepp och ersätta den med en helt igenom producerad värld som är

bättre lämpad för det alienerade livet.⁶ En av de amerikanska propagandisterna för en eko-byråkratisk omstrukturering av kapitalismen (mindre av en drömmare än Rifkin med sina visioner om arbetets slut och väteekonomin), Lester Brown, har uttryckligen kallat till en ”krigstidsmobilisering” och föreslagit en omstrukturering av hela produktionsapparaten i stil med den under andra världskriget. Emellertid betonar han skillnaden: eftersom det den här gången rör sig om att ”rädda vår lidande planet och vår hotade civilisation” bör den ”ekonomiska omstrukturen” inte vara tillfällig utan permanent. Han påminner om att man under ”året 1942 bevittnade den största expansionen av industriproduktionen i landets historia” (en amerikansk poet som varit soldat och stridit i Europa sammanfattade det hela så här: ”för varje granat som Krupp avfyra svarade General Motors med fyra”), han blir alldeles till sig vid minnet av denna totala mobilisering, med all sin ransonering och auktoritära organisation: ”Denna mobilisering av resurser, som genomfördes på några månader visar att ett land och faktiskt hela världen snabbt kan omstrukturera sin ekonomi om den övertygats om att det är nödvändigt.” Sporrad av det goda exemplet med massdödandets industri, uttrycker han sig med det PR-språk som utvecklats samtidigt för att ersätta den gamla ”hjärntvätten”: ”Vi har tekniken, de ekonomiska verktygen och de nödvändiga finansiella resurserna [...] för att styra om vår civilisation under denna inledning på det tjugoförsta århundradet bort från en nedåtgående kurva till en kurs som säkerställer det ekonomiska framsteget.” (*Le Plan B – Pour un pacte écologique mondial*, 2007.)

Detta typiska exempel på en ekokrat, denne katastrofistiske expert sedan nästan fyrtio år, är förvisso inte den ende som ”har en plan” (andra talar till exempel om en ”Marshallplan för klimatet”), men hans plan har den obestriddliga fördelen att vara formulerad på amerikanska, med godmodig brutalitet och fullkomligt rent samvete, utan de retoriska konstgrepp eller omskrivningar som vänsterns statsidealister och de allt färre anhängarna av demokratismen lägger sig till med. Utformad efter den byråkratiska expertisens alla procedurer (siffror, tabeller, statistik och beräkning av målens finansiering... man får sig också kostnaderna till livs samt ”potentiella inkomstförluster”, ”sänkningen av IQ till följd av prena-

6 ”Klimatkrisens brådskande situation är på en gång en *krigets ekonomi* som mobiliserar produktionen i det gemensamma intressets tjänst, sådant som det definieras av staten och *ekonomins krig* mot det hot proteströrelser och deras kritik utgör.” (”Adresse à tous ceux qui ne veulent pas gérer les nuisances mais les supprimer” [1990], *Encyclopédie des Nuisances*, nr 15, april 1992.)

tal kvicksilverförgiftning”: 8,7 miljarder dollar), undanhåller den inte att den är ett program för koncentrerings av makten: ”Vad världen behöver idag är inte mer olja utan ett starkare styre.” Denna ”kurs” för en förödel-sens ekologiskt korrekta kapitalism har likväl inte förgargat någon, så långt har *utbildningen* av allmänheten kommit (”Ett behov av ett mediestyre uppstår parallellt med behovet av politisk styrning”). Man kan också, som Latouche, med fördel citera Lester Brown samtidigt som man basu-nerar ut sin vaksamhet mot ”ekofascismens” hypotetiska hot.

Under loppet av ett par år antogs alltså en mer eller mindre universell överenskommelse om behovet av ett förstärkt *styre* inför den totala eko-logiska krisen av ”vår civilisations” försvarare, och man måste dra slutsat-sen att den ”nyliberala” parentesens verkar vara över, under vilken kapita-lismen hade återställt sina industriella investeringars lönsamhet genom att drastiskt skära ner inte bara sina lönekostnader utan också sina stat-liga ”falska kostnader”. Man har ibland velat datera denna nya trend till år 2005, för det är från det ögonblicket, i och med att klimatkrisen blev en officiell angelägenhet, som tecknen på en ideologisk *aggiornamento* flerfaldigades i maktens sfärer; i synnerhet ”Stern-rapporten” från okto-ber 2006: ”detta dokument tar miljörelsen ur det politiska fältet som i trettio år ockuperats av icke-statliga organisationer och de anti-liberala vänsterpartierna och installerar den en gång för alla i mitten av den mo-derna kapitalismens utveckling.” (Jean-Michel Valentin, *Écologie et Gou-vernance mondiale*, 2007.) Men i själva verket går, i alla fall i vissa sektorer, det öppna samarbetet mellan miljöorganisationer, icke-statliga organisa-tioner, företag och förvaltningar tillbaka till nittioalet.

Försöken till eko-byråkratisk omorganisation som nu pågår har förvis-so ingenting av en kallsinnig ”rationaliseringsprocess” över sig. De pågår *mitt i katastrofen*, för det är först i hettan från en värld satt i brand som de byråkrater som tilldelats förvaltningen av olika sektorer av masshället når sin *smältpunkt*. Den redan påbörjade processen har bara påskyndats av den finanskris som gjort slut på en spekulationscykel, som i sig själv i första hand är en manifestation av det faktum att den sedan länge avise-rade ekologiska utarmningen avskräcker kapitalismen (bra mycket mer effektivt än de högtravande avslöjandena om en ”galen finans”) från att ge sig själv allt för mycket kredit. (Fastighetsmarknadens kollaps i USA är förresten också en konsekvens av att oljan inte längre är billig.) Kapi-talismens projekt att stöpa allt i ekologins form kommer främst till sin

rätt i omorganisationen av produktionen, i synnerhet i den stora sektorn ”byggnadsindustri och offentliga arbeten” – som innefattar ingenjörskåren – en ”ny industriell revolutions” tunga industri vars chimäriska modell är Dubai ”som producerar sitt dricksvatten genom avsaltning, reglerar temperaturen, filtrerar solljuset, helt enkelt kontrollerar alla parametrar för att skapa den perfekta oasen, där tiden, klimatet och världen stannar i ett perfekt nu” (Hervé Juvin, *Produire le monde – Pour une croissance écologique*, 2008). I denna posthistoriska utopi, denna dröm om en ”väg ut ur naturen” (”Det högsta löftet är inom räckhåll: att ingenting längre sker, någonstans, någonsin, som vi inte själva har bestämt”, *ibid.*), om en överlevnad som är organiserad och reglerad *i block* av katastrofens förvaltning säljs till oss *i parti och minut* av marknaden.

XXIII

Experternas byråkrati, som föddes med utvecklingen av den ekonomiska planläggningen, utarbetar för alla förvaltare av herraväldet ett gemensamt språk och föreställningar med vilkas hjälp de förstår och legitimerar sin verksamhet. Genom sina analysverktyg och prognoser, formulerade i de rationella beräkningarnas nyspråk, upprätthåller byråkratin illusionen av en teknovetenskaplig hantering av ”problemen”. Dess syfte är att försvara programmet för en i sin helhet förvaltd överlevnad. Det är den som regelbundet kastar fram varningar och försiktighetsåtgärder och räknar med att det brådskande tillstånd den åberopar legitimerar dess allt närmare koppling till förvaltningen av herraväldet. I sina kampanjer för införandet av undantagstillstånd har den alltid fått stöd från all statsidealistisk vänster och andra engagerade medborgare, men den möter nästan aldrig längre motstånd från ekonomins sfär. I den ändlösa katastrofen ser de flesta av dem ett permanent uppsving för produktionen i strävan efter ”ekokompatibilitet”. En sak som redan uppnåtts för länge sedan, är att när det är tid att tillämpa det gamla keynesianska receptet för offentliga arbeten, som kan sammanfattas i uttrycket ”gräva hål och fylla dem igen”, finns det redan grävda ”hål” så att det räcker och blir över. Och inte bara det: skador att reparera, avfall att återvinna, föroreningar att rena, etc. (”Vi kommer bli tvungna att laga det som aldrig tidigare funnits, hantera det som ingen någonsin hanterat”, *ibid.*)

Ledningen för denna nya ”arbetararmé” är redan på krigsstigen. Liksom New Deal samlade nästan allt som USA hade av intellektuell och

militant vänster, mobiliserar den byråkratiserade kapitalismens nya miljövänliga kurs alla världens ”vänliga apparattjiker” som verkar för humanitära rättigheter och miljöns sak. Det är unga entusiastiska specialister som är kunniga och ambitiösa: de har utbildats på fältet, i icke-statliga organisationer och föreningar, de kan leda och organisera, de känner sig kapabla att ”få saker att hända”. Övertygade om att de förkroppsligar det bästa för mänskligheten, att de rör sig åt rätt håll i historien, beväpnade med helt rena samveten och, vilket inte gör dem svagare, övertygelsen att ha lagarna på sin sida: de som redan trätt i kraft och alla dem de drömmer om att stifta. För de vill alltid ha fler lagar och regleringar, och det är där de kan mötas med andra progressiva: ”antiliberaler” och det statsbärande partiets aktivister för vilka ”sammhällskritik”, liksom för Bourdieu, består i att bjuda in de ”maktlösa” att ”försvara staten” mot dess ”nyliberala förfall”.

Det finns ingen bättre indikation på att experternas katastrofism är något helt annat än en ”medvetenhet” om det alienerade livets verkliga fördöelse än sättet på vilket de förespråkar att varje aspekt av livet, minsta detalj av beteendet, ska förvandlas till något som står under statlig kontroll, övervakat av normer, regler och föreskrifter. Varje expert som blivit katastrofist tror sig rymma ett fragment av den sanna tron, av den operosonliga rationalitet som är statens ideala väsen. När han riktar sina tillrättavisningar och rekommendationer till politikens ledare är experten medveten om att han representerar den kollektiva förvaltningens högre intressen, massamhällets överlevnads imperativ. (Talet om att det saknas ”politisk vilja” åskådliggör denna aspekt.) Expertisen är inte bara statsidealiserande i sina mål, därför att bara en förstärkt stat kan driva igenom dess lösningar: den är också statsidealiserande i själva sin struktur, på alla sätt, i alla sina intellektuella kategorier, i sina ”relevanskriterier”. Dessa ”statens jesuiter” har sin egen idealism (sin ”spiritualism”, sade Marx), övertygelsen om att de arbetar för att rädda planeten. Men denna idealism kastas enkelt om, i sin prosaiska praktik, till en grov materialism för vilken det inte finns ett enda spontant livsuttryck som inte kan reduceras till ett passivt objekt att organisera: för att implementera den byråkratiska förvaltningens program (”att producera natur”) måste man bekämpa och undertrycka allt som har en autonom existens, utan teknikens hjälp, och som därför bara kan vara irrationellt (vilket all kritik mot industrisamhället som förutsåg dess undergång var så sent som igår.)

Kulten av den personliga, vetenskapliga objektiviteten, av *kunskap ut-*

an subjekt, är byråkratins religion. Och bland dess favoritandaktsövningar återfinns naturligtvis statistiken, statens vetenskap *par excellence*, som blev till i 1700-talets militaristiska och absolutistiska Preussen, som också var först, som Mumford påpekar, med att i stor skala implementera den moderna skolans enhetliga och opersonliga utbildning. Precis som laboratoriet i Los Alamos blivit en kasern, såsom världslaboratoriet ska fungera i experternas föreställningar, rör det sig om en *kasernens ekologism*. Fetischeringen av mätbarheten, den barnsliga respekten för allt som presenteras i form av en uträkning, allt det där har ingenting att göra med rädslan för att göra fel utan snarare med rädslan för sanningen, såsom en lekman skulle kunna drista sig till att formulera den, utan att behöva några siffror. Det är därför han måste utbildas, informeras, för att han på förhand underkastar sig den ekologisk-vetenskapliga auktoritet som slår fast de nya normer som är nödvändiga för att samhällsmaskinen ska fungera korrekt. I rösterna som hörs från de som fanatiskt upprepar statistiken som sprids av den katastrofistiska propagandan är det inte revolutionen vi hör, utan underkastelsen för de kommande undantagstillstånden, acceptansen för den disciplinering som väntar, medgivandet till den byråkratiska makt som låtsas säkerställa den gemensamma överlevnaden med hjälp av tvång.

XXIV

Om man håller sig till Nougés sentens ("Intelligensen måste ha lite *bett*. Den *attackerar* ett problem"), skulle man frestas att tillskriva Latouche en mycket medioker intelligens, "nerväxtens" ledande tänkare, denna ideologi som utger sig för att vara en radikal kritik av den ekonomiska utvecklingen och dess "hållbara" biprodukter. Faktum är att han faktiskt visar prov på en viss lärarbegåvning, som ibland gränsar till genialitet, i sitt sätt att spä ut vilken kritisk sanning som helst genom att översätta den till den nerväxtens nyspråk som består av banala och genomtänkta plattityder. Emellertid ska man inte helt tillerkänna honom all ära för den mjukt uppbyggliga andefattighet som framför allt är resultatet av en viss politik: den genom vilken expertvänstern försöker mobilisera alla de som tror att man kan "stiga ut ur utvecklingen" (det vill säga ur kapitalismen) samtidigt som man är kvar. Det är alltså huvudsakligen inte som individuellt arbete vi tänker utvärdera Latouches skrifter (i detta avseende är språkets förtjänster grymmare än vilket omdöme som helst: hans prosa gör honom rättvisa). Att sådant ljummet vatten, på vilket den ekologistiska demokra-

tismens klichéer flyter, kan upplevas som omstörtande – om än bara ”kognitivt” – säger mer om den omgivande konformismen. Å andra sidan, för våra syften är Latouche ett perfekt exempel: han kan mästertligt smickra det goda samvetet och upprätthålla illusionerna hos de nyttiga idioter som redan nu är i färd med att ”stärka samhällsbanden” och som snart kommer att få tillgång till övervakandet i katastrofens förvaltning. Det är vad han själv, i början på sitt senaste utskick (*Petit Traité de la décroissance sereine*, 2007), kallar ett ”användbart arbetsredskap för alla samhällsledare eller engagerade politiker, i synnerhet på lokal eller regional nivå”.

Nerväxtens program, sådant som Latouche föreslår det både för den upplösta demokratin och för den ekologism som söker efter en ny form, minner om det program som tecknades av amerikanen Rifkin i *The End of Work*. Det rörde sig redan då om ”att ge en förening om en övergång till ett postmarknadssamhälle och ett postlönesamhälle” genom utvecklandet av vad Rifkin kallar den ”tredje sektorn” (det vill säga ungefär det som i Frankrike motsvarar ”föreningsvärlden” och ”social ekonomi”), och genom att lansera en ”social massrörelse”, ”som skulle kunna utöva ett starkt tryck på både den privata sektorn och myndigheter”, ”för att få till en omfördelning av några av den nya informationsekonomin enorma privilegier genom skapandet av ett socialt kapital och en rekonstruktion av civilsamhället”. Men bland ”nerväxtens” förespråkare räknar man snarare med miljö- och energikrisens bistra nödvändigheter, av vilka man vill göra *dygder*, för att utöva ett ”starkt tryck” på industrin och staterna. I väntan på detta måste nerväxtens aktivister predika genom sitt goda föredöme: visa sig vara pedagogiska när det kommer till det ekonomiska och i frontlinjen för den ransonering som getts namnet ”det frivilliga enkla livet”.

Just därför att de som förespråkar ”nerväxt” framställer sig som oerhört beslutsamma att ”hejda utvecklingen” är det hos dem som man bäst kan mäta på en gång hur djupt de beklagar att behöva göra det (omvänt i självspäkelse och dygdiga bud) och hur fast de är i hållbarhetens kategorier och ”vetenskapliga” argumentation. Det termodynamiska ödet lindrar lyckligtvis valet av den rutt som måste tas: det är ”lagen om entropi” som påbjuder nerväxt som ”det enda alternativet”. Med detta Columbus-ägg, som värps av ”den store nationalekonomen” Georgescu-Roegen, är de som förordar ”nerväxt” säkra på att ha ett oövervinnligt argument som inte kan misslyckas att övertyga industrin och beslutsfattarna i god tro. Om det inte skulle vara möjligt kommer de förutsägbara och beräknings-

bara konsekvenserna att tvinga dem att göra det val som påbjuds dem (som Cochet säger, vars bok *Pétrole apocalypse* Latouche älskar att citera: När ett fat olja kostar hundra dollar, störtas civilisationer.)

Att tala om samhället som termo-industriellt gör det också möjligt att bortse från allt som redan implementerats i form av tvång och indoktrinering utan att det bidragit, eller i alla fall bara lite, till utarmningen av energiresurser. I den nationella utbildningen eller annorstädes svävar man så mycket hellre förbi än dyker ner i detta faktum. Att hänföra allt ont till samhällets termo-industriella karaktär är alltså ganska bekvämt och samtidigt tillräckligt simplistiskt för att tillfredsställa dumbommarernas och idioternas aptit på analys, dessa ekologismens och ”föreningsvärldens” lägsta bottensats som utgör ”nerväxtens” bas. Det är oron över att råka uppröra denna bas med alltför hårda sanningar som gör att man håller upp en mjuk övergång till ”den delade åtstramningens lyckliga glädjeyra” och ”den gemensamma nerväxtens paradiset” framför dem. Det leder Latouche, vilket inte är så dumt, till frivillig fattigdom och samma försiktighet som i valrörelser eller påvliga encyklikor: ”Det är högst sanolikt att över en viss tröskel resulterar ökningen av BNP i en minskning av välbefinnandet”; eller också, efter att ha vågat gå så långt som att tillskriva ”marknadssystemet” världens undergång: ”Allt detta bekräftar de tvivel vi haft beträffande kapitalismens och nerväxt-samhällets ekologipabilitet.” (*Le Pari de la décroissance*, 2006.)

För även om de flesta av ”nerväxtens” förespråkare bedömt det som för tidigt eller oklokt att formellt bilda ett ”Nerväxtens parti” och föredrar att ”delta i debatten”, finns där ändå ett inofficiellt parti med sin informella hierarki, sin aktivistbas, sina intellektuella och experter, sina ledare och slipade politiker. Och allt det där badar i demokratismens dygdiga konventioner som gör att man avstår från all kritik som kan uppröra: framför allt får man ju inte riskera att förolämpa någon på *Le Monde diplomatique*, man måste ta hänsyn till vänstern, parlamentarismen (”Det radikala förkastandet av ’demokratin’ är något överdrivet”, *ibid.*) och mer allmänt progressivismen genom att akta sig för att framstå som bakåtsträvare, teknofober eller *reaktionärer*. ”Övergången” till ett ”utstygande ur utvecklingen” måste alltså förbli vag nog för att inte hindra kombinationer och uppgörelser i stil med det som man rituell avfärdar som ”politikerpolitik”: ”De möjliga kompromisser om sättet på vilket övergången ska ske får inte förlora siktet på de mål som inte kan äventyras.” (*Petit traité de la*

décroissance sereine, 2007.) Dessa mål förkunnar Latouche i en stil värdig en Partiets kaderskola: ”Låt oss påminna oss om de sju mål som oberoende av varandra är i stånd till att utlösa en cykel av – lugn, vänlig och hållbar – dygdig nerväxt: omvärdera, tänka om, omstrukturera, omfördela, förflytta, minska, återanvända, återvinna.” (*Ibid.*) Vad gäller att återanvända och återvinna ger Latouche utan dröjsmål utmärkta exempel på detta genom att i bok efter bok tjata om samma fromma drömmar, statistik, indicier, referenser, exempel och citat. Han snurrar runt i sin ”dygdiga cirkel” och letar samtidigt efter något nytt och har således berikat sin katalog med två punkter (”tänka om” och ”förflytta”) från den tid då det ärorika projektet var att ”göra utvecklingen ogjord, göra om världen” under Unescos ledning (jfr *Survivre au développement*, 2004). Därmed kan man inte riktigt förstå avsaknaden av ett nionde bud, återappropriera (sig), där varje revolutionärt spår putsats bort (det gamla ”Expropriera expropriatorerna!”); dekontaminerad passar den som handen i handsken med det raska återanvändningsprojekt som nerväxtivrarna sysslar med för att bygga sig (det är snabbt gjort) ett galleri med respektabla föregångare (där man numera hittar ”en anarkistisk tradition inom marxismen som återaktualiserats av Frankfurtskolan, rådskommunismen och situationismen” (*Petit traité de la décroissance sereine*, 2007).

Enligt Latouche består ”nerväxtens satsning [...] i att föreställa sig att den gemytliga utopins lockelse i kombination med tyngden av förändringens tvångsåtgärder är i stånd till att gynna en ’avkolonisering av det imaginära’ och att generera tillräckligt med ’dygdigt beteende’ till fördel för en rimlig lösning: den ekologiska demokratin” (*Le Pari de la décroissance*). Om man med ”förändringens tvångsåtgärder” kan se vad nerväxten verkligen tjänar till – ropet på självdisciplin för hushållen kombineras med ransoneringens propaganda så att, till exempel, industrijordbruket inte saknar vatten för bevattning – förstår vi å andra sidan desto sämre vilken lockelse en ”utopi”, vars ”kvasidemokratiska program” ger glädjen och lyckan en plats genom att vilja ”stimulera ’produktionen’ av sociala tillgångar”, egentligen utövar. Vad som är säkert är att man bör förhålla sig misstänksamt mot de alltför lyriska ordalag som används om nerväxtens förlovade morgondag. Det är knappast speciellt svårt eftersom dessa knegare utstyrda i nattmössor, presenterar sina löften om ”livsglädje och gemytligt lugn” med en sociokulturell programledares schvung. Deras ynkliga försök att krydda sina åtstramningar med lite fantasi är lika inspi-

rerade som när Besset sjöng surrealismens lov eller som en underprefekt som inviger ett René Char-mediatek i Lamotte-Beuvron. Lyckan tycks vara ett mycket nytt begrepp för dessa människor, föreställningen de har om den tycks så i linje med de glädjeämnen en makrobiotisk festmåltid utlovar, att vi måste anta att de tråkar ut sig själva till döds eller att någon *adbuster* gjort dem den anmärkningen. Nuförtiden jobbar de, inte minst i sin "teoretiska" tidskrift *Entropia*, hårt för att visa att de älskar konst och poesi. Man ser redan affischerna och flygbladen ("Söndag eftermiddag på Moulins-sur-Alliers föreningshus, kl. 15.30 till 17.00, kommer lokala poeter och den bretonska skulptörföreningen att mötas i en spännande performance, efteråt blir det en ekologisk matbit").

Nerväxtens ideologi föddes bland experterna, bland dem som i realismens namn ville inkludera de "reella samhällskostnader" som naturens förstörelse innebär i ett slags "bioekonomisk balansräkning". Från detta upphov har den behållit ett outplånligt spår: trots alla svador om "återföretrollningen av världen" förblir ambitionen, på samma sätt som för vilken teknokrat av typen Lester Brown som helst, att "internalisera kostnaderna för att uppnå ett bättre förvaltande av biosfären". Till basen, som ska agera föredöme, en moralpredikan om den frivilliga ransoneringen, men till topparna ett rop efter statliga åtgärder: ny beskattning ("miljöskatter"), subventioner, normer. Om man ibland råkar ge uttryck för antikapitalism – i fullkomlig disharmoni med förslag som det om "garanterad minimiinkomst" – vågar man dock aldrig förklara sig som motståndare till staten. Den vaga anarkistiska nyansen finns bara där för att hantera en del av allmänheten, ge det hela en vänsterextrem touch förenlig med de "antitotalitära" rörelserna. Således står det falska valet mellan "ekofascism" och "ekodemokrati" vilket inte säger något om den byråkratiska omställning som pågår, som man redan nu *lugnt* deltar i som aktivist, översocialisationen, rättelsen efter normer, pacifieringen av alla konflikter. Ty den rädsla som den barnliga drömmen om en "övergång" utan strid uttrycker, är betydligt större än rädslan för katastrofen som man hotar med för att få beslutsfattarna att göra bot. Denna rädsla för oordning där friheten och sanningen skulle kunna ta form, har upphört att vara en akademisk fråga. Och det är därför mycket logiskt att denna *medvetandets nerväxt* slutar med att finna lyckan i den virtuella världen, där man aldrig behöver känna skuld som resenär eftersom man bara "gör mycket lite åverkan på miljön" (*Entropia*, nr 3, hösten 2007); förutsatt att man lyckas glömma att

under 2007 har, enligt en ny studie, IT-sektorn på global nivå bidragit lika mycket till klimatförändringen som flyget. (*Le Monde*, 13–14 april 2008.)

XXV

Lika långt som Latouche är från alla överdrifter vet han också att uppfylla sin ”ikonoklastiska plikt”, nerväxten saknar inte revisionister, som inbjuder den till att *våga visa sig för vad den är* och att en gång för alla lägga av sig den subversiva utstyrsel som passar den så illa: ”Ett första förslag för att konsolidera tanken om att en fredlig nerväxt vore ett tydligt och otvivelaktigt avståndstagande från den revolutionära saken. Att slå sönder, förstöra eller störta den industriella världen tycks mig inte bara vara en farlig nyck, utan en dold maning till våld precis som viljan att upplösa samhällsklasserna var det i den marxistiska teorin.” (Alexandre Genko, ”La décroissance, une utopie sans danger?”, *Entropia* nr 4, våren 2008.) Till och med Besset, trots att han var Hulots pennhållare och försvarade ”Grenelle de l’environnement”-mötena som ”ett första steg i en övergångsprocess till en ekologisk, social och kulturell omställning av samhället”, har svårt att överträffa detta i måttlighet: ”Inför uppgiftens storlek och komplexitet är det säkerligen inte mångordiga projektioner eller doktrinära katekeser som kommer att visa sig vara den stora räddningen. [...] Vi kan klä nerväxten i sympatiska adjektiv allt vad vi vill – gemytlig, skälig, lycklig – den kommer inte med ett leende [...] omställningen kommer att vara svår, brytpunkten smärtsam.” (*Ibid.*) Dessa gröna tillrätavisningar uttrycker på sitt vis ganska väl hur nerväxtens föreskrifter på intet sätt är ett program vars innehåll det går att diskutera och ger en bild av det påtvingade partitur som de har att spela sitt lilla stycke på (*decrescendo cantabile*), förklätt till ett *ackompanjemang för slutskedet* för industrisamhällets epok: ett ”nytt sätt att konsumera” i ruinerna efter marknadens överflöd.⁷

Den självbild som det som en gång kallades den ”fria världen” bildat sig hade faktiskt knappt förändrats sedan Jalta: denna demokratiska kon-

7 ”Det är alltså i samma ögonblick som industrisamhällets flykt undan sig självt oåterkalleligt leder till kollaps som man har valt att utbyta spetsfundigheter om kontrollen – den vetenskapliga eller, kanske, den medborgerliga –, och om den offentliga expertisens ansvar för denna kollaps eller om de åtgärder som måste vidtas för att göra den uthärdlig. Hur ska man betrakta det om inte som en oenighet kring gott uppförande eller bordsskick på *Medusas flotte?*” (René Riesel, ”Communiqué” den 9 februari 2001 i Montpellier, *Aveux complets des véritables mobiles...*, 2001.)

formism, bepansrad med sina övertygelser, sina varor och sin eftertraktade teknologi, skakade säkerligen under en kort stund i fogarna under de revolutionära oroligheterna runt 1968, men ”murens fall” tycks ha garanterat den något slags evighet (man började raskt tala om ”historiens slut”), och man trodde sig kunna glädjas åt att de fattiga kusinerna i tur och ordning också ville ansluta sig till sådana läckerheter så fort som möjligt. Snart blev det emellertid nödvändigt att börja oroa sig över antalet kusiner, i synnerhet de mest avlägsna, och att fråga sig om de verkligen tillhörde familjen nu när de började öka sitt ”koldioxidavtryck” avsevärt. Vad alla nuförtiden är oroliga över är inte längre det klassiska överbefolkningsscenariot där livsmedelsresurserna, trots den ökande produktiviteten, inte skulle vara tillräckliga för att tillgodose de övertaligas behov, utan ett tidigare okänt scenario i vilket befolkningens mängden är konstant men hotet kommer från ett överflöd av moderna människor som lever ett modernt liv: ”Om kineserna eller indierna börjar leva som vi...” Inför denna ”verkliga katastrof” framstår de teknologiska universalmedel som dinglar framför oss (kärnfusion, mänsklig genmanipulation, kolonisering av haven, uttåg i rymden till andra planeter) inte som strålande utopier, utom för några få upplysta, utan snarare som palliativ vård som ändå skulle komma alltför sent. Då återstår alltså att predika om ”tuffa uppoffringar” och ”smärtsamma omställningar” för en befolkning som kommer att behöva ”gå ner flera steg på bekvämlighetsskalan vad gäller livsmedel, förflyttningar, produktion och livsstil” (Besset) och att mot de nya industriella krafterna återinrätta protektionismen, denna gång i namn av en kamp mot ”miljödumpling” i väntan på att det också där växer fram en större medvetenhet om ”miljökostnaderna” och om de åtgärder som måste drivas igenom (en omorientering som idag företräds av minister Pan Yue i Kina).

”Dagens tvingande krav”, vilkas realism experterna roar sig med att inskärpa, är av sådant slag att de ålägger underhåll och planetär spridning av den dödsdömda industriella livsstilen. Att de inskärps bara inom ett *behovssystem* vars upplösning skulle göra det möjligt att, utan de vansinniga komplikationer som det förvaltade samhället för med sig med hela dess teknologiska apparat, återfinna livets mest grundläggande problem, vilka bara friheten kan ställa upp och lösa, och att det man därigenom återfinner och de materiella begränsningar som man möter där redan i sig innebär en omedelbar befrielse, det är idéer som ingen för på tal bland

dem som underhåller oss med de enorma faror som skapats av vårt inträde i *antropocenen*. När någon dristar sig till att blygt antyda något i den här riktningen, att det kanske inte behöver vara en smärtsam avsägelse att försaka det industriella livets bekvämligheter, utan att det tvärtom skulle kunna vara en stor lättnad och en känsla av att äntligen komma till liv igen, skyndar de sig oftast att snabbt lägga i backen, väl medvetna om att de skulle anklagas för anti-demokratisk terrorism, ja rent av totalitarism eller ekofascism, om de förde dessa resonemang till deras slut; därav detta överflöd av verk där några få relevanta påpekanden drunknar i ett hav av överslätande reservationer. Det finns nästan inte längre någon som snarare än att försvara sina idéer utifrån en banal strategi för att erövra den allmänna opinionen som ett slags *lobby*-verksamhet, i stället försvarar dem som ett engagemang i en historisk konflikt där man kämpar utan att söka stöd någon annanstans än i en ”offensiv och defensiv pakt med sanningen”, som en ungersk intellektuell formulerade det 1956. Alltså kan man inte bli annat än upprörd över likriktningen av så många olika ståndpunkter, avsaknaden av allt självständigt tänkande och någon enda verkligt dissonant röst. Om man betraktar den moderna historien, om så bara förra seklets, får man svindel av att upptäcka å ena sidan variationen och djärvheten i så många olika positioner, hypoteser och motstridiga åsikter om det rådande läget, och å andra sidan vad allt detta nu reducerats till. På den hjärntvätt som så många ännu levande protagonister själva ålagt sig svarar i bästa fall historiska och ibland välgenomtänkta verk som dock snarare tycks höra till paleontologi eller naturvetenskap, då de som står bakom dem tycks vara långt från att föreställa sig att de element som de för fram i dagsljuset skulle kunna ha någon kritisk användbarhet.

Smaken för den dygdiga konformiteten, avskyn och den paniska räds-
lan för historien, annat än som en entydig karikatyr försedd med *varningsskyltar*, har nått en sådan punkt att bredvid dagens demokratist, fylld av hans kalibrerade och etikettförsedda förtrytelser, hans hyckleri, hans feghet inför varje *direkt* konflikt, framstår vilken vänsterintellektuell som helst under femtio- eller sextioalet som en hårdnackad libertarian full av stridslustnad, fantasi och humor. När man observerar en sådan likriktning, tror man nästan att en tankepolis har varit i verket. Faktum är att eftergifterna till den rådande meningen är en spontan produkt av känslan av vanmakt, av den ångest som den ger upphov till, och av behovet att söka skydd hos det organiserade kollektivet på grund av att alltmer

har övergivits av samhället som helhet. Ett ifrågasättande av någon av de sanningar som validerats demokratiskt av det allmänna bifallet – fördelarna med internetkulturen eller spetsforskningen inom medicin – skulle kunna misstänkas vara en avvikelse från det allmänt accepterade rättänkandets linje, kanske till och med en självständig tanke, eller ännu värre en dom över hela det alienerade livet. Och vem är man att tillåta sig det? Allt detta påminner om den militanta underkastelsens maxim, *perinde ac cadaver*, som Trotskij uttryckte det: ”Partiet har alltid rätt.” Men då tvångsåtgärderna upplevdes som just sådana av massorna i de totalitära byråkratiska samhällena, och då det var ett fruktansvärt privilegium för aktivister och apparattjiker att behöva tro på fiktionen om valmöjlighet – för eller emot det socialistiska partiet, arbetarklassen, Partiet – det vill säga att hela tiden behöva pröva en renlärighet som aldrig helt kunde bevisas, har nu detta privilegium demokratiserats, om än med lite mindre dramatik: det är inte lönt att motsätta sig samhällets väl, eller vad det utropar som nödvändigt. Det är en medborgerlig plikt att vara hälsosam, kulturellt uppdaterad, uppkopplad, etc. De ekologistiska imperativen utgör ultimativa argument utan repliker. Vem skulle inte fördöma pedofili, visst, men frågan är snarare vem som skulle våga motsätta sig underhållet av den samhällliga organisation som ska göra det möjligt att rädda mänskligheten, planeten och biosfären? Det finns som en vinstlott för den ”medborgerliga” karaktär som redan stötts och blötts.

I Frankrike är det anmärkningsvärt hur den uppskrämda underkastelsen tar sig en särskilt tung, nästan patologisk, gestalt. Men man behöver inte tillgripa folkpsykologi för att förklara den: det är helt enkelt så att här måste konformismen arbeta dubbelt för att befästa sina övertygelser. För den behöver censurera den vederläggning som riktades mot den i förväg, för fyrtio år sedan, från den kritik av det moderna samhället och dess ”system av illusioner” som framfördes av det revolutionära försöket i maj 1968 och som denna rörelse under en kort stund förde in i det kollektiva medvetandet, genom att skriva in den i det efemära *offentliga rum* som dess vilda existens skapat. En rival till Latouches nerväxt som hävdar sig som mer självklart ”republikansk” och ”demokratisk”, det vill säga statsvänlig och valtaktisk, befarar således att ”de extremistiska, maximalistiska, teserna och metoderna” förstärker brister som är ungdomens egna, som exempelvis ”att hata institutionerna eller förkasta samhället i sin helhet”. (Vincent Cheynet, *Le Choc de la décroissance*, 2008).

Vart tionde år blir det, och den här gången *för att bli av med den*, en stor uppståndelse kring den ”kulturrevolution” som Maj 68 tydligen skulle ha inneburit för Frankrike, dekorerad av en uppsjö falska vittnen, tolkningar av händelserna av personer som redan då inte dolde att de tillhörde de *reaktionära* krafterna. Även om den relativa måttfullhet som kan observeras i de repressiva åtgärder som följde på krisen inte på något sätt påminner om den Blodiga veckan i maj 1871, saknas det inte sociologer (vissa som blev illa behandlade under agiterandet som föregick upproret) eller kommentatorer och polisreportrar som är beredda att spy sin galla. Denna rörelse utan såväl ledare eller representanter (man har försökt att hastigt skapa sådana efteråt), där de obetydligaste av offentliga byggnader ockuperades och som inte hade den sortens rationalitet därför att ingen helt enkelt kommit på tanken att ge sig på Elyséepalatset eller Nationalförsamlingen, vilken dom skulle falla över den så fort den inte längre var lika skrämmande, om inte att den i verkligheten inte varit mer än en pantomim, ett psykodrama där *baby-boomers* lekte revolution, en roande överträdelse som ”konsumtionssamhället” gett sina *bortskända ungar* – en icke-händelse helt enkelt? Det är en stående ironi att man kallar denna påträngande tomma icke-händelse för ”händelserna 68”.

Staplade på denna grundläggande nidsbild som var journalisternas idiotiska bild av ”studentkommunen”, vittnar de följande lagren av lögnaktiga framställningar som avlagts vid varje minneshögtid huvudsakligen om den tid som frambringt dem, och om hur den skada upproret gjort på den tidens klarsynta analytiker också omfattar alla intellektuella liksom deras doktorer i revolution. Men de visar också att det som under så lång tid mobiliserat så många ansträngningar och kompetenser aldrig upphört att uppfattas som ett otydligt hot om upplösning av all befintlig ordning. Man har kommit till en punkt när man, i enlighet med Furets revisionistiska modell enligt vilken den franska revolutionen oturligt nog skulle ha fördärvats av revolutionärernas existens, talar om en ”demonisering av makten som fräter på det gemensamma livets pelare och misskrediterar själva möjligheten av förändring genom politisk handling”. (”Mai 68, quarante ans après”, *Le Débat*, mars-april 2008). Det irriterande med ”68-mysteriet” är fortfarande att en mycket avgränsad rörelse, formad med det uttalade syftet att förstöra universitetet, har fått otaliga att entusiastiskt skynda att kritisera ”allt som går att kritisera”. Man förstår

ju att praktiskt taget alla dessa historiska fiender, besvurna experter eller skådespelare bestyrkta genom sin närvaro på televisionens plattformar, nu samlas lättade i samförstånd kring tanken att det utgör ett ”omöjligt arv” med en av dessa experters kloka formuleringar. Man skulle inte kunna vara mer sanningsenlig eller uttrycka det bättre än att ingenting av detta försök att i ett svep förkasta alla alienationer, gamla som nya, kan approprieras av de som, för att prisa eller klandra rörelsen, med allt större övertygelse har hävdad att dess huvudsakliga effekt har varit att slå undan de arkaismer som fortfarande präglade det franska samhället och stod i vägen för dess fullständiga modernisering.

Denna kapitalistiska modernisering, som påbörjades av gaullismen, hade naturligtvis fortgått alldeles oavsett men det stämmer att olika vänsterrörelser spelade rollen som en förstärkande kraft. Löggen ligger i att tillskriva upproret denna roll. Vi vet att det var först efter upproret, efter att man återgått till ordningen och rekonstruerat de organisationer som upplösts av en stat som behövde en motståndare vars motiv den kunde förstå – och som den lämpligt nog hittat i dessa sekteristiska och hierarkiska grupper vilkas metoder och mål var helt motsatta kärnan i det som ockupationsrörelsen hade velat och varit –, efter att de små vänsteristiska grupperna under några år fått ett inflytande och en *synlighet* som de aldrig hade vågat drömma om tidigare. Det de gjorde av det var fullkomligt groteskt och motbjudande. Vissa av dem, bland vilka alla inte blev senatorer, trodde att *maj* hade varit en *generalrepetition* inför deras erövring av Vinterpalatset, medan andra, övertygade om att utgöra en ny motståndsrörelse *och gå mot ett inbördeskrig*, drömde om folkdomstolar och hastiga avrättningar. Allt det där kollapsade snabbt, men det är genom upplösningen av alla sina illusioner och politiska ambitioner, genom att förneka dem utan att göra sig av med stilen och de värsta metoderna, som vänsterismen blivit ett slags kvintessens av en ”kulturell vänsterism” vars framgångar och ojämförliga bidrag till våra frigjorda och äntligen verkligt moderna seder alla är överens om. Man gläds ofta för att den franska vänsterismen, i sin fas av delirisk efterrapning av ett krigiskt bildspråk mot den byråkratiska rekryteringen, aldrig gått så långt som att falla huvudstupa in i terrorismens domäner så som skedde lite senare i Italien och Tyskland. Man kan emellertid se på saken annorlunda och beakta att dess sekterism, dess ideologiska vansinnigheter, dess offervilliga aktivism, kort sagt alla de handlingssätt och dessa grupperns faktiska

verklighet räckte, utan att det blev nödvändigt att skrida till handling, för att åstadkomma samma effekter genom att *ha sönder* en hel generation revolutionärer i vardande, infektera den med ideologi och gjort omstörtningen motbjudande för denna generation med sina fränstötande imitationer. Detta blev vänsterismens första insats, negativ men avgörande, i den modernisering vars framskridande 68-rörelsen störde en kort stund.

XXVII

Gustav Janouch redogör för dessa desillusionerade ord av Kafka då ett demonstrationståg med arbetare under vajande fanor gick förbi: ”Dessa människor är så stolta, så självsäkra, så glada. Eftersom de är gatans her- rar, inbillar de sig att de är världens herrar. I verkligheten misstar de sig ordentligt. Bakom dem går redan sekreterarna, funktionärerna, politi- kerna, alla den moderna tidens sultaner för vilka de röjer vägen till mak- ten [...] Revolutionen avdunstar och kvar finns bara en ny byråkratis- slam.” (Det var efter detta som han formulerade: den plågade människans bojor är gjorda av formulär.) Även om det är mycket slam, kan vad som nu lämnas kvar efter att revolutionen avdunstat inte beskrivas som en ”ny byråkrati”. Herraväldets personalstyrka har förnyats, men i enlighet med den vanliga mekanismen att generationer avlöser varandra inom ra- men för det befintliga samhället. (Inrikesministern under den tid då man återgick till ordningen hade i alla fall förstått detta när han ganska lustigt sade: ”Alla dess unga vänsterextremister kommer att sluta som riksdags- ledamöter eller konservativa journalister.”) Om det skedde en igenslam- ning så var det genom att nya seder främjades och propagerades för av just de som hade försökt att styra och kanalisera översvämningen och som snabbt anammades av de som ända till slutet förblev åskådare. Det mest anmärkningsvärda är att spridningen av dessa älskvärda *sedliga fri- heter*, vilka utgör ett avancerat samhälles slavseder, framställdes som den ofullbordade revolutionens specifika innehåll av de flesta kommentato- rer, även när de ville förhålla sig kritiskt till en sådan ”individualiserad marknad”, som det specifika innehåll som den ofullbordade revolutionen bestod av: inte bara dess effekter, i enlighet med en ”klassisk” återhämt- ningsprocess, utan själva dess kärna och djupgående betydelse.

Alltsedan det har funnits samhälleliga revolutioner som har besegrats har man sett de mest varierade återuppbyggnadsföretag ta vid med lika skiftande metoder: men aldrig att man sett medvetanden avväpnas så

snabbt och med så få repressiva åtgärder. Alla som hade deltagit i de revolutionära händelserna i maj och som sedan återsåg Paris på hösten 1968 kunde inte undgå att genast förstå, även om man hellre hade velat missta sig, vilka olika ansikten som kontrarevolutionen skulle anta, och känna vilket som skulle bli kvar. På de gator som patrullerades utan uppehåll var det inte så mycket polisens ständiga närvaro som karakteriserade återgången till ordningen som direktoriets oroliga munterhet: ett slags hämndlysten fest dikterade den lättade medelklassens *befriade* beteende som påminde om revolutionens *muskadiner* och *merveilleuses*, så mycket mer som de lade sig an med ett *revolutionärt sätt*, i synnerhet när det kom till den seder- nas frigörelse som medelklassen strävat efter i flera år för att kunna ikläda sig en stil som bättre passade de olika accessoarer som den äntligen fått tillgång till. Det var då vänsterismen kom med sitt andra bidrag, den här gången positivt, till moderniseringen. Men först var de mest extrema varianterna av det mikrobyråkratiska bedrägeriet tvungna att dras, med hjälp av överbud och bluff, till den punkt vid vilken de började ruttna.

Angående det sätt på vilket en av denna "vilda ungdoms" fraktioner, som var det enda, ömtåliga, "arvet" efter Maj 68, anslöt sig till vänsterismens manipulativa aktivism har man talat om "ett slags leninism *a posteriori*" (Kristin Ross, *May 68 and its Afterlives*). För att lyckas med ett sådant svikligt förledande var vänsterismen emellertid tvungen att lägga in en hel del äventyrlighet och spontan demagogi i sin leninism – eller snarare i sin leninist-stalinism, för det var framför allt maoisterna som glänste i denna genre, liksom senare i den mediala grämseln, den generationsbaserade självpromotionen och det festliga sminket. Längst fram i denna nedbrytningsprocess försökte en sällsynt "anarko-maoistisk" strömning vid 1970-talets början bredda sina angreppspunkter och ge den tråkiga vanliga aktivismen en mer *poppig* framtoning, genom att förena idén om en "vardagslivets revolution" med den mest olycksbådande blindhet för Vietnams "befrielse" av lokala stalinister och andra monstruositeter under "kulturrevolutionen". Samtidigt importerade man den amerikanska "motkulturen" och spred de värsta klichéerna om oansvarig konsumtion, dekorerad med droger som medel för gränsöverskridanden – en ideologisk *melting-pot* som, om inte i sitt ursprungsland, så i alla fall här blev ett tecken på en slående tillbakagång. Allt det där smälte under 1970-talet samman till en masshedonism, som godtogs i samma stund som den marknadsförts, och till vilken den allra svagaste delen (då kallad "vaneigemistisk")

av den moderna samhällskritiken fogade sin älskvärda ”subjektivitet”⁸. Vänsterismens brytning med sina mest polisiära revolutionära ledarambitioner tjänade framför allt till att, i de lämpligt nog precis återupptäckta ”individuella friheternas” namn, ta igen den försening som den militanta spåkelsen hade föranlett innan de kunde lägga sig till med den brusande konsumtionsstil som sedermera blev obligatorisk. Således följdes den ”servila festens” obscena lättnad efter ett par år, sedan den spridits till allt större lager av samhället, av en *festlig tjänstvillighet* garanterad av regeringen.

Den plötslighet och den historiska våldsamhet som präglade Maj 68 i Frankrike tvingade ”återgången till ordningen” till att bli något mer än en enkel återhämtning, till en allt snabbare förbättring av den nya marknadsordning som Maj 68 hade vänt sig emot. För att vara komplett måste bilden av vänsterismens roll i detta också ta upp det sätt på vilket den, som huvudsakligen rekryterade ur studentkåren, på dessa blivande ledare, som man skyndsamt fabrikstillverkade för att svara mot stigande efterfrågan, tillämpade det slags dressyr- och manipulationstekniker, som idag frodas i ”företagsvärlden” och i en stor del av de sociala relationerna. Genom att införa ett slags *interdisciplinaritet*, deltog vänsterismen i praktiken till spridningen av de nya färdigheter, som det gamla universitetet fortfarande saknade kunskapen för, och förmedlade de karaktärsdrag som var nödvändiga för de med *dubbelexamina*, vilket förberedde dem för att med framgång utföra de uppgifter som moderniseringsprocessens fortskridande hädanefter ställde dem inför; den flexibilitet som de hade visat prov på när de fick lov att följa minsta skiftning i de politiska linjer som drogs av deras ledare finner här sitt fulla syfte. Sociologer, som själva gått från ”kritisk sociologi” till en ”kritikens sociologi” är mer uppmärksamma på *de sociala bandens positiva dimensioner*, och har senare påstått sig teoretisera fenomenet, och där sett *en kapitalismens nya anda* flämta. Tricket var att ställa libertarianska påståenden och kritiken av alienationen under *ad hoc*-kategorin ”konstnärlig kritik”, vilken framställdes som klart avskild från en ren ”samhällelig kritik” som uteslutande handlar om exploatering och hierarkier. Denna list gjorde det möjligt att anklaga den

8 ”Som anpassningens sanna avant-garde, har vänsterismen (i synnerhet där den varit minst knuten till gamla politiska lögnar) därför förespråkade nästan alla de simulationer som idag hör till vanligheten när det kommer till rubbade betenden. I namnet av kampen mot rutin och leda, rackar den ner på all allvarlig ansträngning, all anpassning – som måste ske med tålmod – till verkliga förmågor: subjektets förträfflighet måste, precis som revolutionen, vara omedelbar.” (Jaime Semprun, *L'abime se repeuple*, 1997.)

för ”medskyldighet till en särskilt destruktiv form av liberalism”. Det är inte förvånande att Jean-Claude Michéa bedömde de båda pedanterna Boltanskis och Chiapellos ”analyser” som ”slutgiltiga”, det märkliga är att han inte var den ende, inte heller bland sådana som borde varit mer klar-synta inför ett sådant försök att på nytt grunda en samhällelig kritik *ex cathedra*.

XXVII

Om vi gjort den här snabba rekapituleringen av de lögner som sprids om det franska Maj 68 – vi har medvetet uppehållit oss vid denna enda aspekt – är det inte för att vi på något sätt känner oss bundna till ett slags ”plikt att minnas” dikterad av de jubileer som återkommer vart tionde år. Det som motiverar våra tillbakablickar är att det efter så många år av lögner eller lögnaktiga lovord på den sista tiden dykt upp ett antal kommentatorer som påstår sig försvara 68, även i dess mest anti-byråkratiska aspekter, men som likväl smädar händelserna eftersom de i ”den sociala rörelsen” i Seattle i december 1995 och i andra protester mot den nya ”liberala världsordningen” påstår att man kan se en fortsättning, ett ”nytt liv” för ”Maj 68” (enligt Kristin Ross redan citerade bok, även den utgiven av *Le Monde diplomatique*). Vi kan bara konstatera att i motsättning till ett av ockupationsrörelsernas mest beundransvärda drag (deras lugna förakt för staten, lagen och ”samhällelig dialog”), nöjer sig dessa ”antiliberala” protester inte med att bara beklaga ”välfärdsstatens” och dess ”offentliga sektors” försvinnande, utan sänker sig till att kräva dess återinrättande. Det är därför inte utan betydelse för våra föresatser att påpeka att *post-68* också sett en intrimning – vid sidan av den ”feststämning” vilken det idag när den annalkande klimatstormen släcker dess lampor inte längre är särskilt djärvt att attackera – av ett diversifierat utbud av egalitära och segmenterade protester som dock förenas i kravfylld konformism, som den visserligen inte direkt försvarar men åtminstone undviker att ge sig i kast med den verkliga teknologins och marknadens alienering. Detta är naturligtvis fallet med de statliga metastaser som kallas föreningsrörelser. Men vi vet också hur proteströrelser som nyfeminismen och gayrörelserna, vilka kämpade mot några av de äldsta och mest motbjudande av alienationens fortbestånd i moderniteten, inte utan hjälp från *French theory*, har kommit att förkroppsliga ett mycket effektivt avantgarde för normalisering och social konformitet. Det är svårt att urskilja vilka av dess

preskriptioner, från jämställdhet till homoäktenskap, som härrör från *det politiskt korrekta* eller från *det unika tänkande* som förr vållade så mycket upprördhet. Genom de röster som hörs från olika företrädare för antiliberaler, antiglobalister eller nerväxtivrare, formulerar och utvecklar demokratismen på samma sätt ”kravet på samhälleligt skyddsnät när katastrofen kommer”. Detta dystra exempel medför således ett användbart komplement till den klassiska kritiken av byråkratin. Den visade hur staten påbjuder samhället normer och utövar kontroll. Nu är det dock lika mycket samhället självt som – genom att *helt vanliga människor* mobiliserar sig i det för att samla sina farhågor och framställa bilden av ett så kallat ”civilsamhälle” – ropar på normer och kontroll. Vi kan inte låta bli att notera hur, allt annat lika, detta *träsk* uppvisar oroande likheter med det som Primo Levi i *De förlorade och de räddade* betecknar som Lägrets *gråzon*.

XXIX

I sin kritik av de böcker där James Burnham snabbt populariserat Bruno Rizzis teser om världens byråkratisering, framhöll Orwell hur Burnhams fascination för maktens spektakel hade fått honom, innan han mer banalt anslöt sig till kalla krigets antikommunistiska propaganda, att överskatta effektiviteten i den organisation som han kallade ”managerial”, med risken att efter omständigheterna tillskriva samma oemotståndliga effektivitet till Nazityskland och det stalinistiska Ryssland. Han noterade att detta sätt att förutse den linjära följderna av vad som var på väg att ske, att tala om ”processer som knappt påbörjats som om de nått sin fullbordan” utan att ta tillräcklig hänsyn till alla historiska processers tröghet och det man idag kallar ”sociologisk tröghet” ledde ”med nödvändighet till felaktiga profetior, ty även om händelsernas riktning är korrekt uppskattad, är deras rytm det inte.” (”James Burnham and the Managerial Revolution”, 1946). I en senare text (”Second Thoughts on James Burnham”, 1947), återkom Orwell till denna tendens ”att reducera historien och dess komplexa processer till ett logiskt schema”, och till den typ av ”realism” som snedvrider uppfattningen av verkligheten, vilket i detta fall ledde Burnham till att tillskriva den byråkratiska maktkoncentrationen en karaktär av oundviklig nödvändighet och ostoppar effektivitet. En liknande effekt av ”kulten av makten som håller dagens intellektuella i ett sådant grepp” kan observeras i fascinationen för det tekniska systemet, dess snabba tillväxt, dess ”blixkrieg” mot naturen: det är samma gamla monotona delirier om en

ofelbar rationalitet, om plötslig och våldsam mutation, om ett historiskt öde som ibland är skrämmande men alltid storslaget.

Samtidigt har samhällskritiken ofta, också när den gör skäl för sitt namn, hamnat fel på det ena eller det andra av dessa sätt: antingen ironiserade den över styrandes misstag och felbedömningar, samlade deras projekts inkonsekvenser och löjliga misslyckanden, vältrade sig i deras ”inre motsättningar” som oundvikligen undergrävde det befintliga samhället; eller också, genom sin vilja att klart och tydligt betrakta alienationens framsteg, och därmed mot alla revolutionäriska illusioner lägga tonvikten på herraväldets förfining, tillskrev den tvärtom denna en effektivitet, om inte en rationalitet, av sådant slag att herraväldet framstod som orubblig. Det finns naturligtvis alltid en risk att gå till överdrift eller förenkla en pågående process, i det här fallet installeringen av en ”grön byråkrati”. Men faktum är att det är nästan absolut nödvändigt att överdriva aspekter för att göra det tydligt att denna herraväldets ”nya kurs” bara kan tas för en enkel reformism på ytan, vad anglosaxarna kallar *greenwashing*. Vi bortser likväl inte från på vilket sätt det byråkratiska projektet för en hållbar hantering av förödelsen, när det går längre än att hålla människor ansvariga för att inte låta vattnet rinna när man borstar tänderna eller att samåka till det ekologiska snabbköpet för att minska sitt koldioxidavtryck, kommer att möta alltför många svårigheter, externa såväl som interna, som kommer att hindra det från att verkligen lyckas uppnå en stabilisering på global nivå. (Och det är, enligt dess egen uppfattning, bara på denna nivå som den skulle kunna uppnå något resultat.) Den förvaltning av förödelsen, som vi har försökt att teckna i stora drag kommer att vinna sina största segrar i länder som redan är välskötta och väl inkörda i översocialiseringen. Och även där kommer den, liksom all byråkrati, bara att uppnå en parodi på effektivitet. Hur snabb den än ser ut att vara, påskyndad av de undantagstillstånd som den kommer att utropa, så kommer byråkratiseringen inte att ”lösa” någonting: med sina enorma förfalsknings- och tvångsresurser kommer den att möta en våg av alla möjliga sorters gissel och deras oförutsägbara kombinationer. Men den intellektuella tillfredsställelsen som kommer av att veta att den är dömd att misslyckas är inte till någon större nytta för oss när den utlovar att under vad som kan komma att bli en lång tid förlänga industrisamhällets sammanstörtning *med oss under*. Det är därför inte lönt att försöka beräkna sina chanser och spekulera om ett ”efter”. För närvarande lyckas den, och åtminstone där med

obestridlig effektivitet, att genom propaganda och rekrytering kväva all samhällskritik som är både anti-statlig och anti-industriell. I detta avseende kan man våga parallellen med den historiska situationen som var revolutionärernas mellan de båda världskrigen, i en tid då man var tvungen att vara både antifascist och antistalinist: stalinismens användning av det fascistiska hotet på bred front påminner om vad den statliga propagandan gör idag med riskerna för en miljökollaps: det är samma fördunkling av verkliga, historiska händelser, samma utpressning i brådskans och effektivitetens namn, samma manipulering av goda unanimitiska känslor.

XXX

De avfallingar som skulle vilja ifrågasätta de *fördelar*, vilka de än må vara, som propagandan för översocialisering mot bättre vetande fortsätter att förespegla, och som kommer att vägra att rekryteras till det heliga förbundet för planetens bevarande, kan snart vänta sig att bli behandlade som desertörer och sabotörer i krigstid. För när ”det akuta tillståndet” och bristerna på resurser ackumuleras kommer alla *först* att tvingas acceptera eller rent av kräva nya former av slaveri för att rädda det som kan räddas av överlevnaden i den mån den fortfarande kan garanteras. (Man får se var man är då eller så kan man inte skryta om sådana historiska prestationer.)

Under tiden kommer detta underliga krigs förlopp inte att försumma att skapa tillfällen för att skrida till handling mot den byråkratiska utpressningen. För att uttrycka det lite annorlunda: man kan förutse entropin, men inte uppkomsten av det nya. Den teoretiska föreställningsförmågans roll förblir att, i en samtid som krossas under det värstas sannolikhet, urskilja de olika möjligheter som likväl ligger öppna. Fånga de som alla andra i en lika skiftande som våldsamt och destruktiv verklighet, ser vi till att inte glömma detta på erfarenhet grundade faktum, som framstår som väl lämpat att göra motstånd mot den: att några individers eller mycket små grupper handlingar, med lite tur, beslutsamhet och vilja kan få *oberäkneliga konsekvenser*.

April 2008

René Riesel och Jaime Semprun, *Catastrophisme, administration du désastre et soumission durable* (Paris: Éditions de l'Encyclopédie des nuisances, 2008). Översättning: Hillevi Hellberg
